

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
EKONOMIKAS TEORIJAS KATEDRA
VIDUSSKOLAS EKONOMIKAS SKOLOTĀJS

**IZGLĪTĪBAS PROGRAMMU PILNVEIDE RANKAS
ARODVIDUSSKOLĀ**

D I P L O M D A R B S

Autors : Anna Kučinska
Stud.apl. ak05166
Darba vadītājs :
Mag.paed., LU lektors
Mihails Siņicins

RĪGA 2007.

Anotācija

Arvien aktuālāks ir jautājums par izglītības attīstību atbilstoši mūsu laikmeta prasībām. Tas ir cieši saistīts ar izglītības programmu uzlabošanu atbilstoši standartu prasībām.

Autore darbā izvēlējās izpētīt svarīgākos mācību procesu ietekmējošos faktorus, un šī mērķa sasniegšanai izvirzīja sekojošu diplomdarba mērķi :

Pilnveidot izglītības mācību programmas RANKAS arodvidusskolā, izstrādājot dažādām izglītības programmām atbilstošu „Biznesa ekonomisko pamatu,, mācību programmu.

Mērķa sasniegšanai nepieciešams :

1) Izanalizēt mācību priekšmetu programmu izveides reglamentējošo dokumentāciju Rankas arodvidusskolā, pedagoģisko un metodisko literatūru, speciālo mācību priekšmetu programmas, kas ir cieši saistītas ar „Biznesa ekonomisko pamatu” mācību priekšmetu;

2) Pilnveidot mācību priekšmetu programmas vadoties pēc mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati” standarta , saistībā ar profesionālajiem mācību priekšmetiem:

Darbā izmantotas pētījumu metodes :

1. Dokumentu analīze;
2. Literatūras analīze;
3. Izglītojamo zināšanu līmeņa analīze.

Diplomdarba izstrāde atspoguļota četrās daļās :

Pirmajā - atspoguļo mācību procesa būtību (mācīšanu un mācīšanos, racionālās skolotāja darba metodes, paņēmienus mācību procesā, audzēkņu motivācijas mācīties veidošanu, pedagoga lomu mācību procesa pilnveidē.

Otrajā - analizē mācību priekšmetu programmu veidošanu reglamentējošos dokumentus.

Trešajā - mācību programmas specifika profesionālajā izglītībā.

Ceturtajā - izstrādātas pilnveidotās mācību , saskaņojot tās ar valsts vispārējās izglītības standartu mācību priekšmetā.

Izstrādājot diplomdarbu autore guvusi būtisku atziņu: profesionālajās izglītības programmās ar vienādu profesionālās kvalifikācijas līmeni „Biznesa ekonomiskajos pamatos,, ir dažāds stundu skaits un apmācība noteikta katram citā mācību gadā.

Autore darbā izmantojusi 62 literatūras un informatīvos materiālus, darbā atrodamas 10 tabulas un 9 attēli.

Annotation

The more topical question is about the development of education according to the demands of standard. It is tightly connected with improvement of educational programme according to the Standard demands.

The autor of the diploma paper has chosen to investigate the most influencing factors in the teaching process. There is put forward the following aim of the diploma paper :

To improve educational curriculum in Ranka Trade Secondary School, to work out the curriculum for different educational programmes suitable for „Business economic”.

For achieving the goal there is necessary :

- 1) To analyse subjects programmes regulation dokumentes in Ranka Trade Secondary School, pedagogical and methodological literature, special programmes for subjects which are tightly connected with subject „ Business Economic”.
- 2) To improve subjects programmes guided by standards for „Business Economic”, connected with profesional subjects :

Investigation methods in diploma paper:

1. Data analyses ;
2. Literature analyses;
3. Analyses of Students’ knowledge level.

There are included four parts in the diploma paper :

- The first part reflects the esence of the teaching process (teaching and learning, efficient teaching methods, development of Students motivation , to learn, teachers role the improvement of the teaching process).
- The Second part-there are analysed Subjects’ programmes regulation documents.
- The third part – the specificē of the curriculum in the profesional education.
- The fourth part – there are worked out improved curriculum, they are coordinated with States General education Standard in the subject .

As a result of the diploma paper the author came to the essential cognition: in the Profesional educational programmes with the equal level of profesional qualification in „Business Economic” there is a different number of lessons and the teaching is determined for each in different school Year.

The autor has used 62 literature and information resources, in the paper can be found 10 tables and 9 pictures.

SATURS

Anotācija	2
Anotācija angļu valodā	3
Ievads	6
1. Mācību procesa būtība un pilnveides iespējas	
1.1. Mācīšana un mācīšanās	12
1.2. Metodes un paņēmieni mācību procesā	16
1.3. Audzēkņu motivācijas veidošana, pašizglītība	20
1.4. Pedagoga personības loma mācību procesa pilnveidē	25
2. Mācību priekšmetu programmu veidošanu reglamentējošie dokumenti	
2.1. Izglītības likums	29
2.2. Profesionālās izglītības likums	30
2.3. Vispārējās vidējās izglītības standarts mācību priekšmetā „Biznesa ekonomiskie pamati”	30
2.4. Profesionālās izglītības saturu reglamentējošie pamatdokumenti	33
3. Izglītības programmas specifika profesionālās izglītības sistēmā	
3.1. Profesionālā izglītība Latvijā	36
3.2. „Biznesa ekonomisko pamatu „ mācību priekšmeta mācību saturs saistībā ar profesionālajiem mācību priekšmetiem	42
3.3. Mācību programmu analīze un uzlabošana Rankas arodvidusskolā	42
3.4. Mācību līdzekļu analīze	50
4. Pilnveidotās mācību programmas	51
Secinājumi un priekšlikumi	57
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	59
Pielikumi	
1. pielikums - Pilnveidota mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati” programma arodizglītības programmā „Ēdināšanas serviss”	62
2.pielikums - Pilnveidota mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati” programma arodizglītības „Galdniecības izstrādājumi”	70
3. pielikums - Pilnveidota mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati” programma vidējās profesionālās izglītības programmā „Kokizstrādājumu izgatavošana”	77

4. pielikums – Norādījumi profesionālās izglītības programmu noformējumam	86
5. pielikums - Profesiju standarti	99
6. pielikums - Vidējās vispārējās izglītības programmas mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati” standarts	102
7. pielikums - Izglītības programma „Ēdināšanas serviss”	111
8. pielikums - Izglītības programma „ Galdniecības izstrādājumi”	118
9. pielikums - Izglītības programma „ Kokizstrādājumu izgatavošana”	125
10. pielikums - Patstāvīgā darba tēmas	134
11. pielikums - Materiāli tehniskais un metodiskais nodrošinājums	138

Ievads

„ Mūsdienu pasaulē nav otra tāda spēka, ko var salīdzināt ar zinātnisko domāšanu ; to lai uzskatām par visas cilvēces darbības virsotni un piepildījumu, par vēstures beidzamo nodaļu un par cilvēka filozofijas vissvarīgāko priekšmetu”

(Gunārs Raņķis)

Pēdējās desmitgadēs sabiedrībā notikušas būtiskas pārmaiņas :

- sasniegumi zinātnē un tehnoloģijā;
- pārmaiņas ražošanas struktūrā; informācijas sabiedrības izveidošanās;
- ekonomikas internacionalizācija;
- ģeogrāfiskā mobilitāte.

Ekonomiskās sistēmas izmaiņas Latvijā neapšaubāmi ietekmējušas arī situāciju izglītībā. Tā nevar pastāvēt atrauti no sabiedrības attīstības tendencēm, apzinoties, ka sabiedrības augstais garīgais potenciāls ir viens no galvenajiem nosacījumiem, lai tā mūsdienu sabiedrībā izdzīvotu un progresētu. Izglītības mērķis ir uzlabot sabiedrības locekļu dzīvi, palīdzēt veidoties pilsoņiem, kas var dzīvot un strādāt mainīgā sabiedrībā. Viena no cilvēces globālajām problēmām 21. gadsimtā dot cilvēkam nepieciešamās pamatīgas zināšanas un prasmes, jāiegūst gatavība dzīvesdarbībai, kuras galvenie komponenti ir: patstāvība, atbildība, darbības un sociālā pieredze.

Mūsdienās, kad Latvija patstāvīga valsts, pilntiesīga Eiropas Savienības locekle, liela nozīme piešķirama psiholoģiskai sagatavošanai darbam un profesionālajai orientācijai. Valsts un sabiedrība ir ieinteresēta, lai valsts tautsaimniecība būtu nodrošināta ar labi sagatavotiem speciālistiem.

Pēc Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas (1990.) Saeima pieņēma jaunu Izglītības likumu. Tika noteiktas Ministru kabineta, Izglītības un zinātnes ministrijas, rajonu un pašvaldību kompetences tautas izglītības organizēšanā, vadīšanā un kontrolē.

Latvijas izglītības sistēmas attīstību pēc neatkarības atjaunošanas var iedalīt 3 posmos:

1. izglītības sistēmas brīvlaišana (1990.-1993.g) – jaunu izglītības programmu ieviešana Latvijā,
2. izglītības sistēmas sakārtošanas uzsākšana – projektēšana (1993.g – 1999.g.);
3. izglītības sistēmas praktiskā pilnveide (2006,16.lpp)

Pamatojoties uz cilvēktiesību dokumentiem, ārzemju un pašmāju pieredzi tika izstrādāta un pieņemta Latvijas izglītības koncepcija (1995.g). Tajā formulēti izglītības

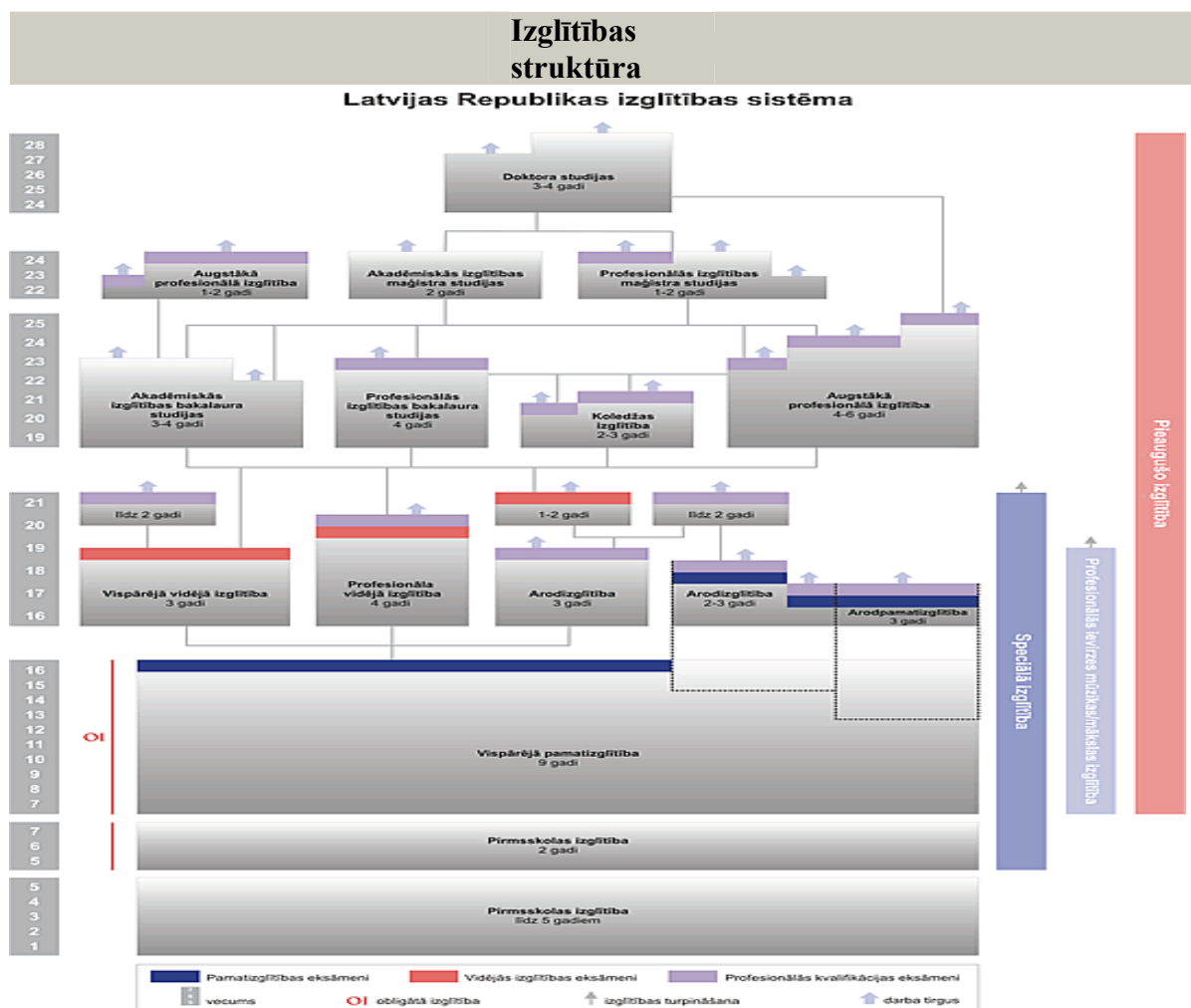
mērķi, uzdevumi un galvenie principi. Latvijas izglītības koncepcijas izvirzītais izglītības mērķis ir radīt ikvienam cilvēkam iespējas veidoties par garīgi un fiziski aktīvu, brīvu un atbildību radošu kultūras personību.

Izglītības sistēma ir noteikta Latvijas Izglītības likumā (1998.g.). Izglītības likums ir Latvijas izglītības sistēmas „jumta” likums , kas sevi ietver augstskolu likumu (1995.g.), vispārējās izglītības likumu (1999.g.) un profesionālās izglītības likumu (1999.g.).

Pamatizglītību (9 kl.) apgūst pamatskolās, daļēju pamatizglītību - sākumskolās (4.kl.), profesionālo pamatizglītību – arodskolās. Pamatizglītības ieguve ir obligāta , to sāk apgūt bērni no septiņu gadu vecuma, profesionālo izglītību - no piecpadsmit gadu vecuma . Pēc pamatizglītības iegūšanas mācoties vidusskolās un ģimnāzijās iegūst vidējo izglītību. Profesionālo vidējo izglītību var iegūt - tehnikumos, arodvidusskolās, daļēju profesionālo izglītību - arodskolās.

1.0 tabula

Latvijas izglītības struktūra

Laikā līdz Latvijas neatkarības atjaunošanai profesionālās skolas gatavoja galvenokārt strādniekus rūpniecībai un lauksaimniecībai. Katrai nozarei, kuru vadīja attiecīgā ministrija tika atvērtas profesionālās skolas un arodskolas, kas galvenokārt gatavoja strādniekus un speciālistus savas nozares vajadzībām. Lai Latvijas darba tirgus būtu nodrošināts ar kvalificētu darba spēku, virzība ir bijusi pasīva. Kā bremsējošs moments te minams, ka līdz 2004. gada 1. jūlijam izglītības iestādes atradās 4 ministriju (Izglītības, Zemkopības, Kultūras, aizsardzības). Šobrīd daļu profesionālās izglītības iestāžu vada Izglītības un Zinātnes ministrija, daļu Labklājības ministrija un Kultūras ministrija. Pakļautība vienai ministrijai atvieglo situācijas pārziņāšanu un kontroli visās profesionālajās izglītības iestādēs, lai virzītu tās uz vienotu attīstību, bet pagaidām tāda sistēma vēl Latvijā nav ieviesta. Bet pakļautības maiņai ir arī mīnusi. Izglītības un zinātnes ministrija nespēj veikt pilnīgu kontroli par pārziņā no jauna pievienotajām skolām, jo skolas pamatā atrodas lauku rajonos, līdz ar to ir risināmi savādākas dabas jautājumi, nekā tas ir pilsētā, konkrēti Rīgā. Jautājumi, kas saistīti ar saimniecisko jautājumu risināšanu šobrīd, kad skola pārgājusi IZM pārziņā, rit ļoti lēni, kas bremsē skolas darbību un attīstību.

Profesionāli tehniskās izglītības sistēma allaž attīstījies atbilstoši laika prasībām, ko nosaka valsts ekonomika. Ekonomiskā attīstība valstī prasa augstas kvalifikācijas speciālistus jaunās nozarēs.

Nenoliedzami, ka 1999./2000. gadā ir notikušas daudzas pozitīvas pārmaiņas profesionālajā izglītībā. Izglītības un zinātnes ministrija īsteno valsts politiku un attīstības stratēģiju izglītībā, 2000. gadā IZM izstrādājusi jaunu izglītības attīstības programmu projektu 2001.- 2005. gadam, kur profesionālās orientācijas gala mērķis ir tāda profesijas izvēle, kas atbilst skolēnu interesēm, viņa veselībai un fiziskajām dotībām un tajā pašā laikā atbilst dotā laika posma vajadzībām pēc attiecīgiem speciālistiem.

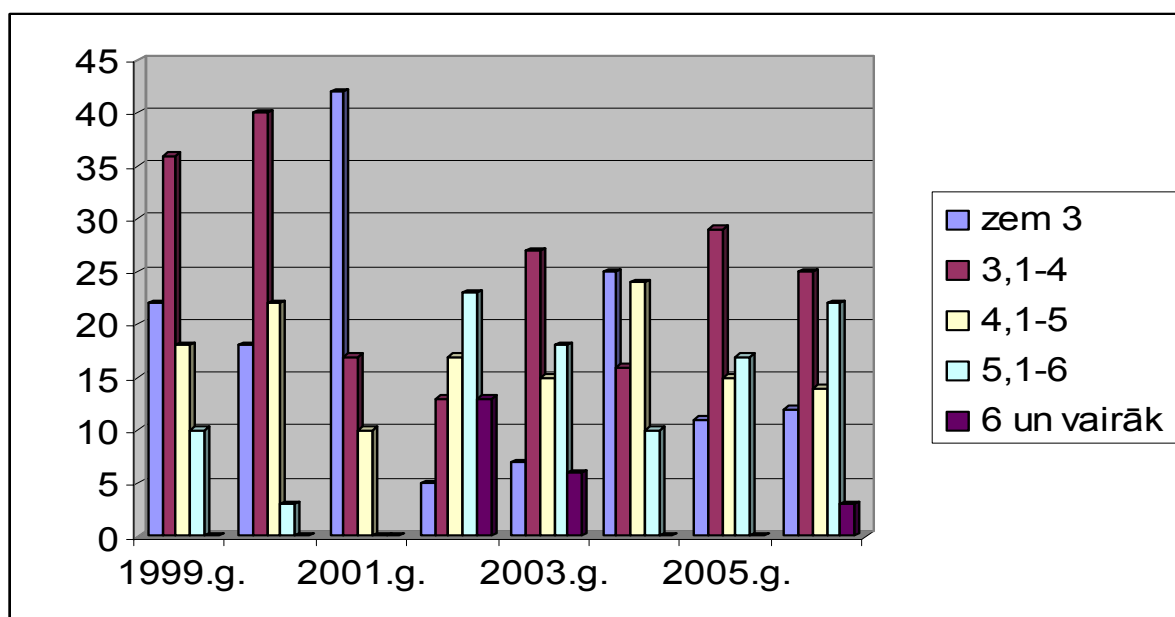
Profesionālajās vidējās izglītības programmās tiek uzņemti audzēkņi pēc vispārējās pamatizglītības vai profesionālās pamatizglītības programmas apguves. Pēc šo programmu apguves tiek iegūts diploms par vidējo profesionālo izglītību un 3. profesionālās kvalifikācijas līmeņa apliecība. Šāds dokuments dod tiesības turpināt mācības augstākajās mācību iestādēs.

Pēdējos gados, sakarā ar sliktu demogrāfisko situāciju valstī laika periodā no 1988. – 1995., samazinājies izglītojamo skaits, kuri izvēlas izglītību turpināt vidējās speciālās mācību iestādēs. Skolēni, bieži arī vecāku ietekmē nolēmj pēc pamatskolas beigšanas, mācīties vidusskolā. Autore uzskata, ka vidusskolā izglītošanās jāturpina tiem audzēkņiem, kuri var pēc tam iestāties mācīties augstākajās mācību iestādēs. Bet nereti paši skolēni to nemaz neapzinās. Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūra un a/s Hansabanka veica

pētījumu, kur noskaidroja, ka jauniešu profesijas izvēli nosaka augstais atalgojums, bet maza daļa izglītojamo apgalvo – svarīgākais, lai pašiem patīk. (55). Arodskolās svarīgs nosacījums izglītības programmu īstenošanā, ir kvalitatīvi speciālisti, kas nereti skolās trūkst. Speciālistiem, kuri ir vajadzīgi, lai sagatavotu (izejot no Rankas AVS īstenojamajām izglītības programmām) Ēdināšanas servisa un Kokizstrādājumu izgatavošanas meistarus, strādājot ražošanas uzņēmumos, ir iespējams saņemt daudz augstāku atalgojumu, nekā tas šobrīd ir skolās. Skolotājiem, kuriem ir augstākā profesionālā izglītība, ir nepieciešams iegūt augstāko pedagoģisko izglītību, kas bieži vien arī ir tas bremzējošais faktors, kādēļ skolās trūkst kvalitatīvu speciālistu.

2006. gadā profesionālajās mācību iestādēs iestājušies 40 % no izglītojamo skaita, kas 2006. gadā absolvēja 9. klasi. 60% - turpinās izglītību vidusskolā, strādā vai arī nemācās un nestrādā.

No skolā veiktajām analizēm par skolēnu sekmēm, kas ierodas mācīties profesionālās skolās, var secināt, ka izglītojamo zināšanu līmenis ir ļoti zems, līdz ar to viņi nespēj kvalitatīvi mācīties un beigt vidusskolu. Par ko liecina autores veiktais pētījums par izglītojamo uzņemšanu Rankas arodvidusskolā laikā no 1999. gada līdz 2006. gadam (1.0 att.)

1.0. att. Izglītojamo zināšanu līmenis pa gadiem iestājoties mācīties I. kursā

Attēlā 1.0 redzams, ka pamatā arodskolās iestājas apgūt profesiju izglītojamie, kuru sekmju līmenis ir pamatā ir trīs līdz četras balles.

Diplomdarba tematu autore izvēlējās sakarā ar to, ka izglītības programmu „Ēdināšanas serviss”, „Galdniecības izstrādājumi” un „Kokizstrādājumu izgatavošana” Rankas

arodvidusskolā ir aktuāla, kas veicama balstoties uz darba devēju ieteikumiem un prasībām par mūsdienu jauno speciālistu sagatavošanu. Tādēļ vēlējos:

- 1) izpētīt svarīgākos mācību procesu ietekmējošos faktorus, akcentējot
 - mācību priekšmetu programmu veidošanas principus;
 - izglītības programmu izstrādi reglamentējošie normatīvie akti;
 - atsevišķu mācību priekšmetu savstarpējo saikni;
 - mācīšanu un mācīšanos;
 - audzēkņa motivāciju mācīties;
 - pedagoga lomu mācību procesā;
 - mācību procesā izmantojamā literatūra;

2) Izanalizēt mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati” apguves stundu skaitu arodvidusskolās, apgūstot profesiju ar dažādiem kvalifikācijas līmeņiem, salīdzināt priekšmeta mācību programmas ar vidusskolas izglītības programmas īstenošanai paredzēto stundu skaitu.

Latvijas arodskolās tiek apmācīti vienas specialitātes audzēkņi, tomēr mācību process ir atšķirīgs katrā profesionālajā mācību iestādē.

Profesionālajās vidusskolās „Biznesa ekonomiskie pamati” ir obligāts mācību priekšmets, kura stundu skaits vielas apgūvē atkarīgs no mācību ilguma programmas apgūvē, vai tas ir divi, tīs vai četri gadi. Īstenojot izglītības programmu, kas nodrošina vidējās izglītības ieguvu kopā ar profesionālo izglītību, audzēkņiem jākārtos četri eksāmeni vispārizglītojošajos priekšmetos. „Biznesa ekonomiskie pamati” tiek piedabāts kā izvēles eksāmens.

Mācību priekšmeta mērķis ir sekmēt izglītojamā izpratni par ekonomisko procesu norisi sabiedrībā un attīstīt prasmes iesaistīties un praktiski darboties tajos, veidojot karjeru atbilstoši katra spējām, interesēm un sabiedrības attīstības tendencēm.

Diplomdarba mērķis :

Izanalizēt mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati” apmācību RANKAS arodvidusskolā, kur tiek apgūtas profesijas ar dažādiem kvalifikācijas līmeņiem, un izstrādāt uzlabotu mācību programmu un dot priekšlikumus mācību programmu pilnveidei Rankas arodvidusskolā apgūstamās mācību programmās.

Pētījuma uzdevumi :

1. Analizēt skolas un mācību priekšmetu programmu izveides reglamentējošo dokumentāciju Rankas arodvidusskolā, darba devēju lomu izglītības programmu izstrādē un to pilnveidošanā;
2. Pedagoģiskās un metodiskās literatūras analīze.

3. Analizēt speciālo mācību priekšmetu programmas, kas ir cieši saistītas ar „Biznesa ekonomisko pamatu” mācību priekšmetu;

4. Pilnveidot mācību priekšmetu programmas vadoties pēc mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati” standarta, saistībā ar profesionālajiem mācību priekšmetiem:

- izglītības programmā „Ēdināšanas serviss” - uzskaite un kalkulācija;
- izglītības programmā „Kokizstrādājumu izgatavošana” -

komercdarbība kokapstrādē.

5. Izstrādāt konkrētus priekšlikumus izglītības programmu „Ēdināšanas serviss” un „Kokizstrādājumu izgatavošana” pilnveidei.

Izmantojamās pētījuma metodes:

1. Dokumentu analīze;
2. Literatūras analīze;
3. Izglītojamo zināšanu līmeņa analīze;

Diplomdarba :

Pirmajā daļā analizēju mācību procesa būtību, kas ietver : mācīšanu un mācīšanos, racionālās skolotāja darba metodes un paņēmienus mācību procesā, audzēkņu motivācijas mācīties veidošanu, pedagoga lomu mācību procesa pilnveidē.

Otrajā daļā analizēju mācību priekšmetu programmu veidošanu reglamentējošos normatīvos dokumentus, profesionālo izglītību reglamentējošos dokumentus.

Trešajā - mācību programmas specifika profesionālajā izglītībā, izvērtējot profesionālo izglītību Latvijā, „ Biznesa ekonomisko pamatu” mācību programmas satura saistību ar profesionālajiem mācību priekšmetiem ,mācību programmu analīze Rankas arodvidusskolā, mācību literatūras analīze, to pilnveides nepieciešamība.

Ceturtajā daļā - ir izstrādātas pilnveidotās mācību programmas saistībā ar profesionālās izglītības priekšmetiem .Darbs ir ieguvums pašai autorei – tas lika pamatīgāk iepazīties ar izglītību reglamentējošajiem aktiem, izpētīt mācību procesu ietekmējošos faktorus, veikt analīzi par mācību vielas sadali mācību priekšmetos, kuros liela daļa apgūstamās vielas integrējas citā mācību priekšmetā, pilnveidot „Biznesa ekonomisko pamatu” mācību programmas, saskaņojot tās ar valsts vispārējās izglītības standartu mācību priekšmetā. Tas ievērojami atvieglos skolēnus sagatavot Valsts Centralizētajam eksāmenam, jo vairāk varēs veltīt laika praktisko uzdevumu risināšanai, kas kalpos kā teorētisko zināšanu nostiprināšana.

1. MĀCĪBU PROCESA BŪTĪBA UN PILNVEIDES IESPĒJAS

1.1. Mācīšana un mācīšanās

Zināšanas – bagātība , mācīšanas – tās atslēga. (R.Kaudzīte)

Pasaules ekonomiskā un sociālā attīstība arvien vairāk ir atkarīga no cilvēku zināšanām , prasmēm un attieksmes, tādēļ nepārtraukti pieaug izglītības nozīme sabiedrības labklājības veidošanā. Izglītības mērķis ir radīt ikvienam cilvēkam iespējas veidoties par garīgi brīvu un fiziski attīstītu, radošu kultūras personību. (31,145.lpp.)

Lai formulētu visai pasaulei pieņemamu koncepciju par izglītību un mācīšanos nākotnē, 1993. gadā UNESCO izveidoja Starptautisko komisiju, kuras darba vadītājs bija pazīstamais Francijas politiķis Žaka Delors ,kas izstrādāja starptautisko ziņojumu par izglītību 21. gadsimtā. Dokumenta nosaukums ir „ Mācīšanās ir zelts”. Dokumenta galvenā atziņa - izglītības nozīmīgākais process ir mācīšanās. Mācīšanās ir saistīta kopā mācīšanas jēdzienu.

Lai uzskatāmi tēlaini raksturotu izglītības svarīgākos uzdevumus izglītības eksperti salīdzina cilvēku zināšanu ieguvī salīdzina ar četriem fundamentāliem mācīšanās veidiem . Tie ir : (49).(50)

- Mācīties zināt;
- Mācīties darīt;
- Mācīties dzīvot kopā;
- Mācīties būt.

Mācīties zināt – šis mācīšanās veids ir sakārtota un apkopota informācijas zināšanu uzkrāšana. Mācīties zināt priekšnoteikums ir mācīšanās mācīties, balstoties uz koncentrēšanās spēju, atmiņu un domāšanu.

Mācīties darīt - zināšanu veidi mācīties zināt un mācīties darīt būtībā nav šķirami, taču mācīšanās darīt ir vairāk saistīta ar arodizglītību.. Tās galvenais uzdevums ir iemācīt bērniem izmantot praksē viņu iegūtās zināšanas , sagatavot viņus darbam nākotnē, prast strādāt darba un projekta grupās.

Mācīties dzīvot kopā - šis mācīšanās veids mūsdienu izglītībā , iespējams, ir pats svarīgākais. Pasaulē valda tik daudz varmācības, ka reizēm mācīšanas par cilvēces progresu. Pasaulē visu laiku ir pastāvējuši konflikti , bet to risināšanas metodes mūsdienās ir kļuvušas ļoti vardarbīgas, tādēļ arī nevardarbīgas rīcības mācīšana skolās ir apsveicama. Svarīgi ir izprast citus, kas dzīvo tev līdzās, bet lai to varētu, vispirms ir jāiepazīst pašam sevi. Skolas

ikdienas dzīvē skolotāju un skolēnu piedalīšanās kopīgos pasākumos var sekmēt konfliktu risināšanas prasmju veidošanos nākotnē, vienlaikus uzlabojot skolotāju un skolēnu attiecības.

Mācīties būt – visiem cilvēkiem ir jārada iespēja attīstīt neatkarīgu, kritisku domāšanu un sava sprieduma veidošanu, lai ļautu pašam izlemēt, kas tam būtu jādara atsevišķās dzīves situācijās. Izglītībai jāveicina domu, spriedumu, izjūtu un iztēles brīvība, kas nepieciešama, lai attīstītu talantus un dzīvotu pēc iespējas pilnvērtīgāk.

Mācīšanas mākslai ir sena vēsture. Tagad mācību process tiek zinātniski plānots un analizēts. Uzsverot skolēna aktīvas līdzdalības nepieciešamību mācību procesā, didaktikas teorijā un praksē saplūst divas izteikti atšķirīgas darbības – mācīšana un mācīšanās.

metodes tiek dalītas **mācīšanas** un **mācīšanās** metodēs. Mācīšana un mācīšanās ir mācību procesa divas sastāvdaļas, tāpēc tās aplūko tikai vienotībā.

I.Maslo formulē mācīšanas un mācīšanās definīcijas :

„**Mācīšana** ir skolotāja apzināta mērķtiecīga, plānota mācību satura, formu, metodisko un vērtēšanas paņēmieni, organizatorisko noteikumu sistēma zināšanu, iemaņu un prasmju nodošanai skolēniem mācību procesā, kas ietekmē skolēnu kompetenci un maina viņu attieksmi pret mācībām un uzvedību”. (28,5.-6.lpp.)

Mācīšana – tā ir uzmanības koncentrēšana uz mācību procesu. Tas ir process, kurā skolotājs palīdz skolēnam pilnveidot prasmi mācīties, sasniegt individuāli iespējamu efektivitāti viņu izziņā, fiziskajā un garīgajā attīstībā, kultūras cilvēka personības īpašību veidošanā. Mācīšana ietver arī iedrošināšanu, uzmundrinājumu kas palīdz skolēniem nostiprināt ticību savām spējām un rezultāta sasniegšanai.(56,99.-100.lpp.) Mācīšanas laikā dominē skolotāja skatījums uz parādībām vai procesiem, ja tiek izmantotas pasīvās mācību metodes, kurās audzēknis ir klausītāja, iegaumētāja vai atkārtotāja lomā.(18,44.lpp.)

Mācīšanas jēdziens parasti aptver atbildi uz četriem vissvarīgākajiem jautājumiem:(54)

- *Kam* jā māca (skolēns, students ar individuālām īpašībām);
- *Kas* jā māca (saturs);
- *Kāpēc* jā māca (pamatojums, motivācija);
- *Kā* jā māca (metodes, organizatoriskās formas, saskarsme)

„**Mācīšanās** ir skolēnu patstāvīgas un atbildīgas rīcības raksturojums izvirzītā mērķa sasniegšanai un mācību uzdevumu risināšanai, kas stimulē un ietekmē skolēnu mācību un sadarbības pieredzi un sekmē viņu apzinātu uzvedības un attieksmju maiņu”. (28,5.-6.lpp.)

Mācīšanās – tā ir audzēkņu uzmanības koncentrēšana uz to, ko viņš iegūst un cik iegūtais ir noderīgs viņam. Mācīšanās procesā notiek uzmanības pārvešana no pareizo atbilžu

meklēšanas uz prasmi risināt problēmas, jo reālajā dzīvē ļoti bieži nav pareizu un nepareizu atbilžu. (18,44.lpp.)

Ģimenes enciklopēdijā ir dots sekojošs formulējums, ka „Mācīšana ir skolotāja darbība mācību procesā. Skolotājs vada skolēnu mācību darbību, sekmējot izglītības satura apguvi. Mācīšana ietekmē mācīšanās veidu, ievirza skolēnus mācāmās vielas reproduktīvā vai radošā apgūvē. (17,831.lpp.)

Mācīšanās process ir viens no dzīvesdarbības veidiem, kurš paver iespējas :

- ✓ audzēkņiem brīvprātīgi izvēloties mācību līdzekļus un aktivitātes, attīstīt gatavību dzīvesdarbībai;
- ✓ padziļināt un paplašināt audzēkņu personisko darbības pieredzi;
- ✓ sekmēt audzēkņu un skolotāju mijiedarbību.

„Pieeja mācīšanai, mācīšanas principi un mācību procesa organizēšana nav nemainīgas doktrīnas, bet gan dinamiska mijiedarbība starp sociālajiem un izziņu mērķiem, mācību darbībām un mācīšanas teorijām, kas ir to pamatā, pieejamiem atbalsta materiāliem un skolēnu psiholoģiskajām un intelektuālajām īpašībām .” (25.6.lpp) Skolotājam te ir plašas iespējas.

Hans Heinrihs Knoops ir uzskaitījis vispārējos mācīšanas mehānismus, kas veido pamatu daudzpusīgo spēju veidu teorijas izklāstam .

Vispārīgie mācību principi ir :

1. Pieradums pie visa pierod, un nenotiekot izmaiņām , pieredzes līmenis mazinās.
2. Klasiskais nosacījums - iespēja ieprogrammēt pamatinstinktus un emocijas , uzspiežot indivīdiem noteiktus domāšanas un uzvedības modeļus.
3. Operatīvais nosacījums - pozitīvi pastiprinot vēlamo uzvedību, iespējams ieprogrammēt noteiktus domāšanas un uzvedības modeļus.
4. Kļūdu un mēģinājumu pieeja mācību procesam - izmēģinot dažādas problēmas atrisināšanas iespējas , galā tiek pieņemts lēmums tādi domas un darbības gaitai, kas vislabāk atrisina problēmu un apmierina vajadzības.
5. Mācīšanās ar izpratni - pārdomājot , apsverot un loģiski izspriežot, teorētiski var atrisināt problēmu pirms praktiskās darbības realizēšanas. (21)

Lai vispusīgi attīstītu skolēnu spējas, novērtētu skolēnu darbu mācību procesā , pedagogam jāzina , kāds ir katra skolēna mācīšanās stils. Mācīšanās stilu noteikšana ļauj novērtēt katra skolēna stiprās puses un saskatīt attīstamās .(36,61.-65.lpp.)

Izmantojot grāmatas autores piedāvātās tabulas „Mācīšanās stila noteikšana” iespējams noteikt katra skolēna individuālo mācīšanās stilus.

Ir četri mācīšanās stili: (36,61.-63.lpp.)

Pirmais - „**Novērotājs**” (darbojas iztēle un jaunrade) - mācās izmantojot sajūtas un intuīciju.

Priekšrocības - saskata alternatīvas, redz kopainu, radošs , labprāt uzklausa citus , dalās domās, prot uzdot konkrētus jautājumus.

Trūkumi - Ilgi domā pirms sākt darīt, neprot organizēt darbu, strādā nevienmērīgi, viegli samulsināms.

Otrais - „**Analizētājs**” (darbojas analīze un loģika) – mācās, izmantojot intuīciju un domāšanu.

Priekšrocības - vāc faktus, analizē, saskata sakarības, izsver iespējas, izmanto iepriekšējo pieredzi. Labprāt strādā viens , izvirza mērķus, saskata prioritātes un ir kritisks.

Trūkumi - ir pārāk teorētisks, nav radošs, maz interesē teoriju praktiskā pielietošana, nelabprāt strādā grupā, nepatīk dalīties savās sajūtās ar citiem.

Trešais - „**Izmēģinātājs**” (darbojas domāšana un darbība) - mācās, izmantojot eksperimentēšanu un domāšanu.

Priekšrocības - saskata problēmas, prot tās risināt , piemīt prasme iegūt informāciju, izvērtē dažādās iespējas, organizē savu laiku, darbu padara laikā, rūpīgi lasa instrukcijas.

Trūkumi - Lietas ir svarīgākas par cilvēkiem , nerēķinās ar citu izjūtām ,neiecietīgs pret citu viedokli , ir tikai viena taisnība „mana taisnība”, slikti sadarbojas ar pārējiem, pārāk stipri iedziļinās detaļās, vāja iztēle.

Ceturtais - „**Darītājs**” (darbojas dinamika un entuziasms) – mācās, izmantojot sajūtas un darbību. Dominē konkrētā pieredze un aktīva eksperimentēšana.

Priekšrocības - Labprāt uzņemas risku , aizraujas ar darbu, aizrauj citus, izmēģina dažādas iespējas, ir ļoti aktīvs, izmanto intuīciju.

Trūkumi - Neplāno darbu, ir impulsīvs, steidzīgs, atliek darba veikšanu uz pēdējo brīdi, veic vairākus darbus reizē, neatšķir prioritātes, nepastāvīgs, prasīgs pret citiem, bet nepārbauda padarīto darbu.

Mācības izvirza uzdevumu izzināt pasauli kāda tā ir. „ Ja skolā svarīgākais ir „zina” vai „nezina” , tad dzīve prasa , vai tu spēj vai nespēj.” (46)

Mācību procesa virzītājspēks ir pretruna starp izziņas un praktiskajiem uzdevumiem .

Mācību procesu nosaka sekojoša mācību secība :

- No zināmā uz nezināmo;
- No tuvākā uz tālāko;
- No vieglākā uz grūtāko.

Zināšanas kļūst labāk uztveramas, ja tās pamatojas uz audzēkņa pieredzi. Bez sistemātiska mācību darba nav sasniedzamas noturīgas zināšanas.

Mācīšanas un mācīšanās procesa realizēšanai ir nepieciešams izvēlēties pareizās mācību metodes.

Daudzi pedagogi savu darbību saistījuši ar mācību metožu izpēti, to pilnveidošanu, jaunu, progresīvāku metožu izstrādāšanu. Daudz pedagoģijas zinātnes darbībai pievērsušies pedagogi - J.Cimze, J.Greste, M.un R.Kaudzītes, A.Kronvalds, R.Liepiņš, Ļ. Tolstojs u.c.

Visu laiku pedagogus vienojusi atziņa, ka cilvēka audzināšanā, personības veidošanas, attīstības un tapšanas procesā svarīga nozīme ir izglītībai un mācībām. Abi šie procesi cieši saistīti : izglītība ir mācību rezultāts, bet mācības – izglītības iegūšanas galvenais līdzeklis, jo tas cieši saistīts ar pašizglītību, pašmācību .(36,3.lpp)

1.2. Metodes un paņēmieni mācību procesā

Vārds metode ir cēlies no grieķu vārda *methodos* un nozīmē - ceļš pa kuru iet, mērķa sasniegšanas veids vai uzdevuma atrisināšanas paņēmieni. Pedagoģiskā literatūrā mācību metodes tiek definētas dažādi, tomēr definīcijā izpaužas divi galvenie uzskati par metodes būtību:

- ✓ mācību darbā lietoto paņēmieni kopums;
- ✓ skolotāja un skolēna rīcības raksturojums izvirzīto mērķu sasniegšanai.

Mācību procesā svarīgi izvēlēties pareizo mācību metodi, tas palīdz sasniegt iecerēto rezultātu.

Mācību metodes ir skolotāja un skolēnu didaktiskās sadarbības paņēmieni sistēma, kuras ietvaros skolēni apgūst jaunas zināšanas, prasmes un iemaņas, vienlaikus attīstot savas izziņas spējas. Šajā sistēmā skolotāja darbībai ir stimulējošs raksturs. Viņš iesaista skolēnus attiecīgā izziņas darbības veidā (mudina skolēnus klausīties, apjēgt dzirdēto utt.). (53,42.lpp.)

V.Zelmenis metodi definē kā „Skolotāja un skolēna didaktiskās sadarbības paņēmieni skolēnu zināšanu, prasmju veidošanas un izziņas spēju attīstīšanai”. (51,152.lpp.) Savkārt Žukovs L. Saka, ka „Par metodi sauc skolotāja un skolēna savstarpēji saistītu sadarbības paņēmieni sistēmu, kura vērsta uz izglītošanas, audzināšanas un attīstības uzdevumu risināšanu mācību procesā.” (52,233.lpp.)

Ievērojot to, ka metode var kalpot gan mācīšanai, gan skolēna patstāvīgai izziņas darbībai, pieņemama ir definīcija : „Metode ir mērķtiecīgi izraudzītu un sistemātiski sakārtotu darba paņēmieni kopums, kuru izmanto kādas noteiktas mācību vielas mācīšanai un apguvei”. (23)

Nav vienota uzskata par to, ar ko atšķiras mācību metode no mācību paņēmiena. Prakse rāda, ka atšķirība starp metodi un paņēmieni ir diezgan nosacīta. Viens un tas pats paņēmieni var būt iekļauts vairākās metodēs. Turpretim metode nevar būt par sastāvdaļu citai metodei. Metožu ir ievērojami vairāk nekā mācību paņēmieni, tomēr liela daļa no paņēmieni var kļūt par metodēm.(36,43.lpp.) Tieši metodiskie paņēmieni nosaka katra skolotāja „atšķirīgo rokrakstu.” (23)

Pastāv vairāki mācību metožu klasifikācijas veidi. Latviešu valodā izdotajā mācību literatūrā izšķir trīs klasifikācijas veidus :

1. pēc didaktiskajiem uzdevumiem;
2. pēc zināšanu avotiem;
3. pēc skolēnu izziņas darbības organizēšanas paņēmieni sistēmas.

Pēc **didaktiskajiem** uzdevumiem izšķir trīs metožu grupas :

- zināšanu sniegšanas metodes;
- zināšanu nostiprināšanas un iemaņu izkopšanas metodes;
- zināšanu pārbaudes metodes.

Pēc **zināšanu** avotiem izšķir :

- dzīvā vārda (verbālās) ;
- darbs ar grāmatu;
- uzskates metodes;
- praktiskās metodes.

Pēc izziņas darbības rakstura izšķir :

- izskaidrojoši ilustratīvo;
- reproduktīvo;
- problēmiskā izklāsta;
- heuristisko;
- pētniecisko metodi.

Izskaidrojoši ilustratīvā metode - skolotājs ar dažādiem līdzekļiem sniedz ērti sakārtotu mācību informāciju, audzēkņi to uztver, saprot , iegaumē. Informācijas sniegšanai skolotājs izmanto :

- mutvārdus - stāstījumu, lekciju , skaidrojumu;
- mācību grāmatas, palīg līdzekļus;
- uzskates līdzekļus - attēlus, shēmas, plakātus, kinofilmas u.c.;
- praktiskus noteikta darbības veida demonstrējumus.

Reproduktīvā metode - skolotājs rosina skolēnus reproducēt apgūtas zināšanas, skolēni veic darbību pēc parauga zināšanu nostiprināšanai, prasmju un iemaņu veidošanai. Notiek skolēnu atmiņas, valodas un motorisko spēju attīstība.

Problēmiskā izklāsta metode - skolotājs izvirza problēmu, pats to risina, atklājot risināšanas ceļu, rādot grūtības un pretrunas, ko nākas atrisināt risinājuma procesā, skolēnos attīstās domāšana, zinātniskās izziņas loģika. Veidojas mācību interese skolēnos.

Heiristiskā metode - pārrunas ceļā skolotājs organizē un vada skolēnu izziņas darbību tā, lai skolēni patstāvīgi, skolotājam piepalīdzot, nonāktu līdz problēmas loģiskajam risinājumam. Skolēniem uzdevuma risināšanai nepieciešama atpazīšana uztverē. Šādā apguves procesā lielu nozīmi iegūst intuīcija, apķērība, prasmes iegūtās zināšanas un darbības veidus izmantot jaunās situācijās.

Pētnieciskā metode - ir radnieciska problemātiskajam izklāstam. Tā paredz audzēkņu augstu patstāvības pakāpi. Skolotājs izvirza audzēkņiem pieejams, apjomā nelielas mācību problēmas, kuras risinot zināšanas un darbības veidi jāatspoguļo nestandarta situācijās. Skolēni daļēji vai pilnīgi novēro parādības, vāc faktus, nodala pētījamo problēmu, izvirza hipotēzi, sastāda pētījumu plānu, to īsteno, formulē gūtās atziņas, pārbauda tās, veic ziņojumu par gūtajiem pētījuma rezultātiem klasē.

Laika gaitā pedagogijā un metodikā ir daudz spriests par metožu kvalitāti – ir labākas un sliktākas mācību metodes. Viens no mūsu latviešu metodiķiem I. Freidenfelds apgalvo, ka pedagogiskajā procesā svarīgi ir atbilstoši mācību mērķim, saturam un didaktiskajiem nosacījumiem izmantot visnoderīgāko metodi. (16) Vienu no labas metodes kritēriju apkopojumiem ir devis K. Brants - skolotājs, kurš šī gadsimta 20. gadu otrajā pusē īpaši daudz publicē metodiskus rakstus par praktiskām mācību metodēm un paņēmieniem.

Pēc K. Branta uzskatiem, labai metodei ir jāatbilst šādām prasībām :

- metodei ir jāveicina un jāattīsta bērna domāšana;
- metodei ir jāstimulē kopīga patiesības meklēšana;
- metodei ir jāpalīdz iegūt skolēniem jaunas atziņas un veiksmes;
- metodei ir jārada skolēnu darbības un izturēšanās maiņa;
- metodei ir jānodrošina mācību vielas, mācību programmas apguve;
- metodei ir jāveicina audzēkņu dzīva piedalīšanās stundas gaitā. (11)

Mācību metožu izvēle galvenokārt nosaka mācību mērķis, uzdevumi un saturs, skolēnu skaits klasē, jaunās mācību vielas saturs, nodarbību biežums, mācību vide, skolēnu aktivitāte, attiecības starp skolotāju un skolēnu un citiem apstākļiem. Mācību procesam jābūt organizētam tā, lai skolēniem būtu iespējams mācīties, zināt, darīt, sadzīvot, būt pašam. Katrā izglītības pakāpē jāievēro vecumposma izziņas darbības īpatnības. (28,8.-14.lpp.)

Mācību metožu izvēle mācību procesā vidusskolā ir veiksmīga, ja metodes :

- palīdz radīt tādu vidi, kas veicina jauniešu garīgo aktivitāti;
- apmierina skolēnu izziņas interesi un dod iespēju pašrealizācijai mācībās ;
- veicina jauniešu patstāvību un atbildīgu mācīšanos, izmantojot savas prāta, jūtu un gribas spēju un prasmes, kā arī savu mācīšanās un sociālkulturālo kompetenci un pieredzi;
- sekmē skolēnu patstāvību un pašmācības;
- dod jauniešiem iespējas izmantot zināšanas, iemaņas un prasmes komunikācijā. (27,5.-6.lpp.)

„Biznesa ekonomisko pamatu,, standartā izvirzīto mērķu un noteikto uzdevumu realizēšanai skolotājam ir nepieciešams priekšmeta pasniegšanā izvēlēties atbilstošus mācību līdzekļus un metodes.

Autores G.Avotiņas sastādītajā „Biznesa ekonomisko pamatu” mācību programmā ieteicamās mācību metodes ir - grupu darbs, diskusija, lietišķās spēles, lekcija, pārrunas, vingrinājumi, pāru darbs, patstāvīgais darbs un projekti. Programmā uzsvērts, ka vēlams būtu izmantot mācību vielas apguvei interaktīvās mācību metodes, kas skolēnam liek aktīvi iesaistīties mācību procesā, meklēt informāciju, pieņemt lēmumus, kas apmierina ne tikai personiskās, bet arī sabiedrības intereses, plānot darba gaitu, sadarboties darba izpildē, analizēt faktus, kritiski izvērtēt rezultātus, prognozēt sekas, pamatot nepieciešamās izmaiņas, uzņemties atbildību, atbalstīt citus, nepieciešamības gadījumā meklēt palīdzību.

Programmā ir mācību metožu un paņēmieni izmantošanas iespējas, to īss apraksts, pielietošanas mērķis un vērtēšanas kritēriji. Programmas autore uzsver , ka mācību metodes nav pašmērķis , tās ir apzināti un mērķtiecīgi izvēlētas skolēnu kritiskās domāšanas sekmēšanai.

20. gadsimta 30. gados latviešu pedagogs E. Pētersons rakstīja savā darbā : „ Skolotājam nevajadzētu pārāk nopūlēties , lai atrastu un līdz pilnībai izstrādātu vienu atsevišķu , vislabāko un visefektīvāko metodi. Skolotājam vairāk jārunā un jādomā par metodisku darbu vispār , tam ir jāizkopj metodes apziņa, kas palīdz pašos atrast drošus pamatus mācību darba veidošanai katrā skolā, katrā mācību priekšmetā un katrā klasē visdažādākajos iekšējos un ārējos darba apstākļos. Ja šīs metodes paziņa ir dzīva, tad tā ir skolotāja darba paškritika, un paškritisks skolotājs būs pasargāts , pirmkārt , no vienpusīgām domām, ka par metodi mācību darbā nemaz nav jārūpējas, bet, otrkārt, nenonāks arī pie pretēja uzskata, ka mācību darbā visu noteic tikai metode”. (33)

1.3. Audzēkņu motivācijas veidošana, pašizglītība

„Motīvs – iekšējs rosinošs faktors vai apstākļi, pamudinošs iemesls, kas izraisa noteiktu personas rīcību, būdams pamatā darbībai, rīcībai, kura vērsta uz noteikta mērķa sasniegšanu”. (48,57.lpp.)

„Motivācijas veidošana pusaudžu vecumposmā ir viena no centrālajām problēmām skolā. Tā nosaka nepieciešamību nepārtraukti atjaunot mācību saturu, veidot pusaudžiem zināšanu patstāvīgās apguves paņēmienus un izziņas intereses, īstenojot darbaudzināšanas un tikumiskās audzināšanas pamatprincipus”.(29,90.lpp.) Mācīšanās motivācija veidojas mācību un audzināšanas darba mijiedarbībā, un tā ir uzskatāma par mācību procesa svarīgāko sastāvdaļu. Mācību motivācijas veidošana ir skolotāja galvenais uzdevums, un tam ir jābūt ne tikai pusaudžu darbība, bet arī mācīšanās motīvi.

Motivācija ir saprotama kā pašmotivācija un motivācija, ko var dot skolotājs. Pašmotivācija ir māka aktivizēt dvēseliskos spēkus tā, lai darbs skolā paveiktos.

„Lai pusaudžiem veidotos mācību motivācija, ir jāatrod tāds virziens, kas rosinātu uz aktivitātēm, t.i. mācīties. Pusaudža gados neadekvātai rīcībai mēdz būt tikpat neadekvāts motivējums, taču katrai rīcībai ir savs motīvs, un bez šiem tīri situatīviem motīviem dzīves laikā veidojas arī stabilas, noturīgas motīvu sistēmas”. (50,69.-72.lpp.)

Mācību un darba procesā veidojas motīvi. G.Rudzītis savos darbos raksta „Sekmes jebkurā darbā arī mācībās ir atkarīgas no vēlmēm, tieksmēm un intereses par darbu un mācībām, t.i. no pozitīviem motīviem. Mācīšanās motīvi ir speciāli veidojami, attīstāmi un stimulējami”. (37,38,40)

Skolā pedagogi gribu mācīties veido ar izziņas interešu rosināšanu, ar vēlmes radīšanu ar savām rokām izgatavot kādu skaistu, praktiski noderīgu izstrādājumu, ar prasmīgu aizrautīgu profesionālās orientācijas problēmu risināšanu, vai arī citādi padarot pedagoģisko procesu saistošu, pārliecinot jauniešus par izglītības nepieciešamību.

Gribas veidošanās mācīties sākas jau agrā bērnībā reizē ar runas attīstību. Gribas mācīties akts ir sarežģīta cilvēka psihiskā darbība, kurā var izšķirt vairākus posmus: ieinteresētību, pārliecības radīšanu ar attiecīgas darbības nepieciešamību, motivāciju, mērķa izvirzīšanu, tā sasniegšanas ceļu un līdzekļu izvēli, kā arī īstenošanu, kas iespējama ar lielāku vai mazāku piepūli. (42,6.lpp.)

Motīvs veidojas arī mācību procesā. To veidošanās lielā mērā ir atkarīga no mācību satura un metodēm (izziņas intereses, garīgā darba gūtais gandarījums, prieks par paveikto u.c.). Mācību motīvs raksturo virzību uz mācību darbības dažādiem aspektiem, piemēram, ja pusaudža aktivitāte iever darbu ar pētāmo objektu (matemātisko, valodniecisko u.c.), tad

tādos gadījumos ir runa par izziņas motīviem, bet ja pusaudža aktivitāte mācību gaitā virzīta uz attiecībām ar cilvēkiem, tad runa ir par sociālajiem motīviem.

Atbilstoši tam (pēc Žukova) ir pieņemts motīvus iedalīt divās grupās :

- izziņas motīvi, kas saistīti ar mācību darbības saturu un tā īstenošanas procesu;
- sociālie motīvi , kas saistīti ar dažādām sociālām mijattiecībām starp skolēnu un pārējiem skolēniem . (52, 50.-51.lpp)

Motivācijas veidošanai var būt gan iekšēja , gan ārēja darbība. Iekšējs motīvs radies pašas darbības procesā, tai ir mērķa apziņa. Ja izglītojamajam trūkst iekšējās motivācijas, tad viņam nevar rasties iekšējā vajadzība mācīties, mācības viņš apmeklē ārējo apstākļu spiests.

Kaut arī labi atalgots darbs pamatā balstīts uz labu izglītību, ne visiem skolas vecuma jauniešiem ir vēlme mācīties. Izglītības speciālisti apgalvo, ka tieši motivācijas trūkums ir cēlonis daudzu skolēnu nesekmībai.

Profesionālajās mācību iestādēs izglītojamo motivācija mācīties ir zema, par ko liecina pirmo kursu adaptācijas izpētes rezultāti. Te pedagogs var plānot savu darbību tā, lai rosinātu jauniešiem veidot motivāciju mācīties. Skolotāji te var būt apmierināti, ja izglītojamie sāk izrādīt interesi par mācāmo priekšmetu. Katram skolotājam ir jādarbojas , izmantojot savu personisko pieredzi, patstāvīgi novērojot un apsekojot izglītojamos . Pedagogam par izglītojamiem jāzina :

- ko audzēkņi zina un ko nezina;
- ko viņi gribētu uzzināt un kas viņus interesē;
- kas viņiem jāzina un ko viņi var nezināt.

Nosacījums, kas jāievēro, organizējot mācību izziņas darbību ir veidot stabilu interesi par mācāmo priekšmetu., vēlmi uzzināt ko jaunu strādājot ar materiālu – mācību grāmatu, papildliteratūru, vākt informāciju no periodiskiem izdevumiem un citiem informācijas avotiem, prast izdarīt secinājumus un izvirzīt jautājumus un uzdevumus.

Mācību procesā jāņem vērā skolēna intereses, jāļauj audzēknim pašam veidot savus spriedumus un tos aizstāvēt. Skolotājam jābūt diskusijas vadītājam, koordinatoram. Stundai jābūt abpusēji interesantai. Skolotājam ir jābūt interesei un motivācijai par mācāmo priekšmetu, tad arī skolēniem rodas interese par mācāmo priekšmetu.

Cilvēks sāk mācīties ar pirmajām savas dzīves dienām , taču arī tad, kad iegūta pamatzglītība un kāda specialitāte , dzīvē rodas situācijas, kas mudina patstāvīgi mācīties, turpinot izglītoties bez tiešas pedagoga līdzdalības.

„ Pašizglītība - cilvēka paša noteikta , plānota un vadīta sistemātiska izziņas darbība, kuras mērķis ir pilnveidot zināšanas, prasmes un iemaņas. Pašizglītību realizē gan mācību

iestādē, gan ārpus tās. Pašizglītība sekmē pašaudzināšanu, bet bez pašaudzināšanas nav iespējama sekmīga pašizglītība”. (37,4.lpp.)

„ Cilvēks turpinot izglītoties , intuitīvi saprot dzīves aksiomu : zināšanu nepārtraukta apguve pozitīvi ietekmē viņa darbības sfēru, paplašina redzesloku, dod iespēju dzīvot arvien pilnvērtīgāku un garīgi bagātāku dzīvi”. (38 ; 40)

Par skolotāja sūtību audzēkņu pašizglītības motivācijā saka Jānis Greste :

„ Tas lai ir tavas dzīves augstākais uzdevums – meklēt. Ne vis mieru, bet nemieru. Nevis aizvēju, bet vēju. Nevis aklu paklausību, bet savu galvu.”

Pamatnosacījumi motivācijas attīstībai (26):

- Jāpalielina audzēkņu vēlme mācīties;
- Jābūt pārliecībai mācību darbā;
- Jārada iespējas sekmēm mācībās;
- Jāatvairā bailes no neveiksmes;
- Jānovērš bailes mācīties;
- Jānostiprina pašapziņa;
- Jārosina audzēkņu atbildība par mācībām.

Ir desmit mācīšanās motivācijas noteikumi : (26)

- Jāveido mācīšanās vide.
- Nepieciešams ierēķināt pietiekami daudz laika apgūtā materiāla apstrādei.
- Kolektīva atzinība veicina personības attīstību.
- Jānovērš barjeras.
- Jāsakārto apgūstamais materiāls atpazīstamā veidā.
- Mācību materiālam jāpiešķir viegla uztveramība.
- Jāizvēlas atbilstošs līmenis.
- Jāapvieno abstrakcija ar praksi.
- Individuāla pieeja audzēknim.
- Parādīt , ka atbalstāt to, ko mācāt.

Mācību procesa noteicošais komponents ir mērķis , arī pašizglītībai jābūt mērķtiecīgai. Mērķis ir paredzamais galarezultāts, kas gaidāms, virzot pedagoģisko darbību noteiktā virzienā.

Motivāciju var raksturot arī kā vēlēšanos mācīties, kas ir atkarīga no daudziem faktoriem:

1. Mācību vide;
2. Laikmeta ietekme;

3. Skolēna intereses;
4. Mācību materiāla pieņemšana;
5. Pašu skolēnu pašvērtības apzināšanās.

Lai varētu realizēt mērķi patstāvīgi mācīties, ir jāizstrādā savs darbības darbības plāns. To realizēt iespējams pēc (Bimmela):

- Skolēns izvirza mērķi;
- Izstrādā darbības plānu;
- Realizē izstrādāto plānu;
- Izzanalizē padarīto.

Lai sekmīgi varētu pašizglītoties, ļoti svarīgi skolēnu mācīt tā, lai viņš vienmēr būtu gatavs papildināt savas zināšanas un iemaņas. Lai to būtu iespējams realizēt dzīvē, skolotājam pašam jāveic liels darbs pašizglītības un pašmācības jomā. Skolas un skolotāju uzdevums ir sagatavot audzēkni dzīvei, mācīt viņam kļūt pašam par sevi.

„Optimāli attīstīt savas intereses prasa, lai pats savas intereses zinātu – un tieši tās intereses, kas ir piemērotas jūsu pašreizējai dzīves fāzei.”(24,112.lpp.)

Liela nozīme īstenības izziņāšanā ir skolēna domāšanai. Domāšana attīstās aktīvā dzīves darbībā. Domāšanas attīstībā vērojamas vairākas pakāpes:

 Praktiskā domāšana – to vēl sauc par domāšanu darbībā, kas veidojas pašā darbības gaitā, rīkojoties praktiski ar priekšmetiem, vērojot savas rīcības sekas un iznākumus;

 Konkrētā tēlainā domāšana - audzēknis domās iztēlojas darbību, veicot to iztēlē;

 Loģiskā domāšana - domāšana vārdiskā formā, bez uzskatāma atbalsta.(6,115.lpp.) Domāšanas attīstības priekšnosacījums ir skolēna intelektuālā aktivitāte uzdevumu risināšanā, vielas apguvē. Liela loma izziņas procesā ir radošai domāšanai, kas ietver sevī reālistisku orientāciju. Radošā domāšana piemīt uzņēmīgiem cilvēkiem, kas lielā mērā prot pretoties grupu spiedienam, tie ir mazāk atkarīgi no citu cilvēku reakcijas, tiem ir plašas intereses. Radošai darbībai nepieciešama īpaši individuāla saikne ar katru cilvēku. Katra jautājuma risināšanā ir vismaz divi ceļi:

- *konverģentā* domāšana - problēmas risinājumu mēģina rast ar jau esošo zināšanu palīdzību un loģiskiem spriedumiem;

- *diverģentā* domāšana - problēmas risinājumu meklē visos iespējamajos virzienos, kas bieži noved pie oriģināla risinājuma.

Liela daļa audzēkņu jau no bērnības izmanto diverģento domāšanu. Tā ir attīstīta radošām personībām. Skolotājiem savu mācību priekšmetu mācīšanai lielāka uzmanība jāpievērš diverģentai domāšanai.

Pēc tā kā skolēni risina savas skolas un dzīves problēmas, viņus nosacīti var iedalīt četrās grupās (56) :

- 1) Augsti intelektuāli – augsti radoši spējīgi;
- 2) Augsti intelektuāli – bet mazradoši;
- 3) Maz intelektuāli un augsti radoši;
- 4) Maz intelektuāli un mazradoši.

Pirmās grupas skolēni ir pārliecināti par savām spējām, labi kontrolē savu rīcību, bez grūtībām var pāriet uz pieaugušo uzvedības stilu, viegli integrējas sabiedrībā un izrāda interesi par visu jauno.

Otrās grupas audzēkņi savu enerģiju virza uz rezultātu sasniegšanu. Jebkura neveiksme tiek izvērstā kā katastrofa. Viņi biežāk izvairās no riska un no savu domu izteikšanās, aprobežojas ar atbildēm uz jautājumiem. Bieži viņi ir „vēsās” attiecībās ar pārējiem.

Trešās grupas audzēkņi ir tie, kas patstāvīgi izjūt bailes no pretrunām starp paša izjūtām un skolas prasībām, kuras viņi nevar izpildīt. Viņi ir tie, kas netic saviem spēkiem, baidās no savas rīcības novērtēšanas no citu puses, jūtas labi tikai tad, kad var dzīvot saskaņā ar savu dzīves ritmu. Šīs grupas audzēkņi ir tie, kas izsauc nervozumu skolotājos.

Ceturtais grupas audzēkņi ir vairāk spējīgi adaptēties. Viņi tic saviem spējām un intelekta trūkumu kompensē ar sociāliem kontaktiem.

Audzēkņu domāšanu ietekmē viņa spējas. Daudzi psihologi audzēkņu spējas izdala septiņās grupās: (20,3.lpp.)

- Lingvistiskais spēju veids - saistīts ar verbālo aspektu;
- Loģiski-matemātiskais spēju veids - saistīts ar spriešanu un skaitļiem;
- Telpiskais spēju veids – saistīts ar vizualitāti un attēliem;
- Ķermeņa – kinēziskais spēju veids – ķermeņa iespējas;
- Muzikālais spēju veids – muzikālās dotības;
- Interpersonālais spēju veids - spēja izjust cilvēku;
- Intrapersonālais spēju veids – sevis pārzināšanas spēja.

Psihologi H.Gardners un T.Armstrongs izvirza četrus kritērijus, lai noteiktu kāda spēju veida esamību:

- ❖ Katru spēju var izteikt simbolos – vārdos, skaitļos, attēlos utt.;
- ❖ Katram spēju veidam ir sava attīstības vēsture – savu attīstību sāk noteiktā vecumā un attīstās caur notikumiem skaitļiem;

❖ Katrs spēju veids var pasliktināties, to viegli var ievainot ,
apvainot vai aizvainot – tam ir bioloģisks pamats;

❖ Katram spēju veidam ir sava atzītā un novērtētā virsotne –
atspoguļojas civilizācijas visaugstāk novērtētajos sasniegumos.

Neviens izziņas process nav iedomājams bez atmiņas.

„Atmiņa ir cilvēka izziņas process, kas izpaužas viņa gūtās pieredzes un informācijas
iegaumēšanā, saglabāšanā, reproducēšanā un spēja to radoši izmantot jaunos apstākļos”.

(41,15.lpp.)

Galvenie atmiņas tipi ir - redzes;

- dzirdes;
- emocionālā;
- kustību;
- jauktā.

Katrs cilvēks zina savu dominējošo atmiņas veidu un pakāpeniski arvien to izkopj.
Katram jācenšas iepazīt savas atmiņas stiprās un vājās puses , un censties tās izkopt, panākot
pilnvērtīgu mācāmās vielas uztveri un apguvi.

1.4. Pedagoģa personības loma mācību procesa pilnveidē

Skolas nozīme ir neapstrīdama - ne ar ko nevar aizstāt skolotāja un skolēna attiecības,
kas balstītas uz skolotāja autoritāti un attīstās , ievērojot savstarpējo sapratni.

Skolā var būt kvalitatīvas izglītības programmas, mācību plāni, materiālā bāze utt., bet,
ja skolotājs nav orientēts skolas izglītības mērķa īstenošanai, viss pārējais zaudē nozīmi.

„Skolotājs ir kā dzīvā saikne starp paaudzēm, kas nodrošina bērniem un jauniešiem uz
nākotni vērstu , progresīvu ideju apguvi. Ikviens skolotājs ir audzinātājs.” (47,135.lpp.)

Skolotāja misija ir atklāt bērna dabas dotās potences, talantus un radīt labvēlīgus
apstākļus katra bērna projekta maksimālai īstenošanai, veidot skaidru priekšstatu par
pilnvērtīgu laimīgu dzīvi, veicināt skolēnos visaugstāko vajadzību aktualizāciju, tieksmi
dzīvot pilnvērtīgu dzīvi. Skolotājs palīdz bērnam atklāt sevi sevī, tas ir savu ES. (46,12.-
13.lpp.)

Skolēns skolotāja personībai izvirza šādas prasības :

- ❖ skolēna situācijas izpratne;
- ❖ taisnīgums;
- ❖ uzticēšanās;
- ❖ nosvērtība;

- ❖ pacietība;
- ❖ miers un humora izjūta..

Skolotājs – personība, skolotājs – pasaules izpratnes rosinātājs. Lūk kā šos jēdzienus skaidro angļu pedagogi Grehems Paiks un Deivids Selbijs: (32,197.lpp.)

- tas ir skolotājs, kuram raksturīga mūsdienu pasaules izpratne;
- tas ir skolotājs, kurš raizējas par kultūru sevī un vidē;
- tas ir skolotājs, kurš daudz domā par nākotnes iespējām;
- tas ir skolotājs – rosinātājs un virzītājs;
- tas ir skolotājs, kurš cieši pārliecināts par cilvēcisko spēju neizsmeļamību;
- tas ir skolotājs, kurš pievērš uzmanību visu indivīdu kā personību harmoniskai attīstībai un pilnveidošanai;
- tas ir skolotājs, kurš auditorijā izmanto ļoti dažādas apmācības un mācīšanās metodes;
- tas ir skolotājs, kurš uzskata, ka apmācība ir process, kas ilgst visu mūžu;
- tas ir skolotājs, kurš tiecas būt līdzsvarots;
- tas ir skolotājs, kurš respektē citu tiesības un neuzspiež sava lēmuma pieņemšanu;
- tas ir skolotājs, kurš cenšas saistīt apmācību programmā ietvertos priekšmetus, meklējot to saskares punktus savstarpējās funkcionālās mijiedarbības procesā.
- Tas ir sabiedrības orientēts skolotājs.

Savu misiju skolotājs var realizēt tikai tad, ja viņš pats ir realizējies un laimīgs cilvēks. No skolotāja pārlicības un neatlaidības un profesionālās kompetences lielā mērā ir atkarīga audzēkņa vēlme un prasme saskatīt savu dzīves jēgu, analizēt un objektīvi vērtēt savu un citu darbību, plānot un realizēt savu darbu iecerētā mērķa virzienā. Liela loma protams ir tam, vai audzēknis ir pozitīvi motivēts mācībām. Protams neviens skolēns neienāk klasē kā balta neapraštīta lapa. Katram jau ir noteikts zināšanu krājums, zināma pieredze, savi uzskati un domas par tagadni un nākotni. Mums pedagogiem attīstīt un izmantot šo potenciālu, ievirzot viņu pareizā pasaules izzināšanas virzienā.

Skolas izglītības procesa mērķis ir veidot vispusīgi attīstītu personību un veicināt sabiedriskajai un personiskajai dzīvei nepieciešamo prasmju apguvi. lai realizētu šo mērķi,

vispirms ir jāsāk ar katra skolotāja izvērtējumu saskarsmē ar skolēniem, jo tieši skolotājs ir tas pirmais posms, ar ko satiekas skolēns.

Skolotāja un skolēna sadarbība mācību procesa īstenošanā ir viena no svarīgākajām aktualitātēm. Mācību process norisinās visefektīvāk, ja izdodas izveidot skolotāja un skolēna attiecības kā līdzīgam ar līdzīgu. Skolotājam jāciena katra skolēna personība, kurai arī piemīt kaut kas savs raksturīgs, jāradina skolēnus patstāvīgi brīvi rīkoties, atbildīgi pieņemt lēmumus.

„Tādas pedagoga rakstura īpašības kā takts, prasīgums, taisnīgums, atsaucība u.c. jāattiecina uz pedagoģiskajām spējām.” (15)(19)

Joprojām aktuāla problēma ir pedagogu profesionālās kompetences trūkums, īpaši ekonomikā vidusskolās un arodskolās strādājošiem skolotājiem. Tas izskaidrojams ar to, ka skolās šo priekšmetu māca skolotāji, kam nav atbilstoša ekonomiskā izglītība, bet mācību priekšmeta mācīšanai izmantoti papildus kursu apguves materiāli.

Attiecības starp skolotāju un skolotāju nosaka, kādi būs izglītības rezultāti. Šodien tiek aktualizēta skolotāja loma dzīvesdarbībai sagatavotas, radošas, brīvas un uzņēmīgas humānās personības veidošanā. Tādēļ jautājums par skolotāja profesionālo kompetenci joprojām ir viena no diskutējamām skolotāju izglītības problēmām Eiropā. Jēdzieni *pedagoģiskā profesionalitāte*, *pedagoga kompetence* ikreiz, kad izglītībā notiek pārmaiņas, tiek definēti no jauna.(44)

Pedagoģijas zinātņu doktors J.Stabiņš ir definējis skolotāja profesionālo kompetenci *kā izglītības procesā iegūtu un uz zināšanām, pieredzi, vērtībām un attieksmēm balstītu spēju, kas izpaužas prasmēs – gatavībai pedagoģiskai darbībai.*(46)

Skolotājam savas pedagoģiskās darbības īstenošanai vajadzētu izvirzīt sev mērķus:

- ✓ dot skolēniem zināšanas, kādas ir nepieciešamas sabiedrībai;
- ✓ lai skolēnam šis mācību priekšmets iepatiktos;
- ✓ iemācīt skolēnam patstāvīgi mācīties, tiekties pēc pašizglītības.

Ir pedagogi, kuri dažādu rakstura īpašību nepilnību dēļ netiek galā ar savu uzdevumu.

Reizēm skolotājs ir labs „sava amata pratējs”, bet neprot iegūt autoritāti audzēkņu vidū, jo nerod garīgo sapratni ar audzēkni. reizēm tādu pedagogu saērcina pavisam neliels troksnis klasē, rodas antipātijas starp skolotāju un skolēnu, kas bieži ir konflikta cēlonis tālākā darbībā. (45)

„Atcerēsimies - cilvēks cilvēkam nav vērtību mērs. Katram cilvēkam piemīt savas labās un savas sliktās īpašības.” (22,253.lpp.)

Ikviens pedagogs savā darbībā saskaras ar grūtībām, no kurām ļoti atkarīga pedagoga kā personības izaugsme. Tās nosacīti var iedalīt četrās grupās :

1. Objektīvas, neatkarīgas no pedagoga (liels audzēkņu skaits klasē, nepietiekošas priekšzināšanas, labu mācību līdzekļu trūkums, liela pedagoģiskā slodze u.c.);
2. Objektīvas, atkarīgas no pedagoga (slikti sadzīves apstākļi, zems atalgojums u.c.)
3. Subjektīvi – objektīvas (sakņojas pašā pedagogā, bet ne vienmēr atkarīgas no viņa – nepietiekama pedagoģiskā, psiholoģiskā, metodiskā un teorētiskā sagatavotība u.c.);
4. subjektīvas (pedagoga profesijas gadījuma izvēle, vājš gribasspēks, raksturs u.c.).

Ļoti svarīgi ir skolēnā izraisīt interesi par mācāmo priekšmetu , tad arī pilnveidosies viņa prasmes un iemaņas . Ne visi mūsdienu skolotāji spēj ar visu savu aizrautību ieinteresēt skolēnus savā mācāmajā priekšmetā, no kā stipri cieš skolēna iegūtās zināšanas , gan viņa attieksme pret mācībām.

Jauniešu uzmanība un interese ir atkarīga no viņu iepriekšējās sagatavotības. Ja viņam nav vajadzīgo priekšzināšanu, darboties pieredzes, viņi skolotāja stāstīto vienkārši nesaprot, un par to nerodas nekāda interese. Tieši pamatskolās strādājošiem skolotājiem jācenšas nodrošināt vajadzīgās priekšzināšanas, bagātināt patstāvīgās mācību izziņas pieredzi , iesaistot skolēnus mācību procesā ar pašu gatavotiem uzskates līdzekļiem, pašu vāktiem materiāliem.

„ Ļoti liela nozīme ir skolēnu prasmju un iemaņu attīstīšanā , kas nepieciešama mācību pilnvērtīgai apguvei. Tās ir prasmes plānot mācību darbību, prasme strādāt ar grāmatām, rokasgrāmatām un citiem informācijas avotiem, prasme iegaumēt informāciju, izdalīt tajā būtiskāko un svarīgāko u.c.”. (7,199.lpp)(39,81.lpp.)

Labam skolotājam jānodrošina, lai tas ko skolēni mācās arī būtu svarīgākais , kas viņiem būtu jāiemācās. Skolotājam jāizvēlas tāds mācību vielas saturs un metodes, lai skolēni visu laiku kaut ko iemācītos.

Izglītība ir mācību rezultāts , bet mācības – izglītības iegūšanas galvenais līdzeklis, jo tas cieši saistīts ar pašizglītību, pašmācību .(35)

2. MĀCĪBU PRIEKŠMETU PROGRAMMU VEIDOŠANU REGLAMENTĒJOŠIE DOKUMENTI

2.1. Izglītības likums

Izglītības likums ir Latvijas valsts izglītības sistēmu reglamentējošais dokuments, kas pieņemts Saeimā 1998. g. 29. oktobrī. Saskaņā ar šo likumu Latvijas izglītības sistēmai jādrošina katram Latvijas iedzīvotājam iespēja attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskās Latvijas valsts un sabiedrības locekli. (12) Likums aptver VII nodaļas un apakšnodaļas.

Izglītības programmas ir izglītības sistēmas organizatoriska vienība un izglītības iestādes pamatdarbības galvenais dokuments, kuru atbilstoši valsts izglītības standartiem un atbilstošajiem normatīviem izstrādā izglītības iestāde un apstiprina tās dibinātājs.

Izglītības programma ietver (12)

- programmas mērķi un uzdevumus;
- prasības iepriekš iegūtajai izglītībai;
- programmā īstenojamās izglītojošās darbības saturu kā noteiktu izglītības saturu veidotu sistēmu;
- iegūtās izglītības vērtēšanas kritērijus un kārtību;
- programmas īstenošanas laiku un telpu plānojumu;
- programmas īstenošanai nepieciešamo līdzekļu novērtējumu.

Izglītības programmu izglītojošais saturs tiek organizēts kā atsevišķu mācību priekšmetu sistēma. Ikviena izglītības priekšmeta programma ir noteiktas izglītības programmas sastāvdaļa, kuru ir tiesīgi izstrādāt šo programmu īstenojošie pedagogi, to apstiprina iestādes vadītājs.

Mācību priekšmeta programma ir izglītības programmas sastāvdaļa, kas ietver mācību priekšmeta mērķus un uzdevumus, saturu, satura apguves plānojumu, vērtēšanas kritērijus un kārtību, īstenošanai nepieciešamo metožu un līdzekļu uzskaitījumu.

Valsts izglītības standarts ir dokuments, kas atbilstoši izglītības pakāpei un veidam nosaka izglītības programmu galvenos mērķus un uzdevumus, izglītības obligāto pamatsaturu, iegūtās izglītības vērtēšanas pamatkritērijus un vispārējo kārtību. (1,27.pants)

Standarta jēdziens palīdz sakārtot un tālākattīstīt izglītojošo darbību

Izglītības standartizācija attiecas uz izglītības programmu izstrādi un to īstenošanu. Izglītības standarts - izglītības programmām un izglītības priekšmetiem noteiktie obligāti plānojami saturiskie rezultāti un iegūtās izglītības kā sasniegto rezultātu obligātie vērtēšanas pamatprincipi un kārtībā. (12;116.-117.lpp)

Nodaļā „**Pedagoģi un izglītojamie**” (1,4.pants) paredz kam ir tiesības strādāt par pedagoģu, pedagoģu izglītības un profesionālās kvalifikācijas ieguve un pilnveide, ierobežojumi strādāt par pedagoģu, pedagoģa vispārīgie pienākumi, pedagoģa tiesības, darba samaksa, izglītojamā tiesības, bērna bāreņa un bez vecāku apgādības palikuša bērna tiesības izglītības jomā, vecāku tiesības bērna izglītošanas nodrošināšanā, bērna vecāku pienākumi.

2.2. Profesionālās izglītības likums

Profesionālās izglītības apguvi reglamentē „profesionālās izglītības likums, kurš pieņemts 1999. gada 10. jūnijā. Likums reglamentē profesionālās pamatizglītības, profesionālās vidējās izglītības un pirmā līmeņa augstākās izglītības īstenošanu atbilstoši profesionālās kvalifikācijas piešķiršanu. (2)

Profesionālās izglītības likums sastāv no 6 nodaļām. Tas nosaka profesionālajā izglītībā lietotos izglītības ieguves terminus, izglītības līmeņus, profesionālās izglītības organizācijas noteikumus, ministriju kompetenci, profesionālās izglītības iestāžu dibināšanas, reorganizācijas un likvidācijas kārtību, izglītības saturu (vairāk apskatīts 2.4. nodaļā), finansēšanas kārtību.

2.3. Vispārējās vidējās izglītības standarts mācību priekšmetā „Biznesa ekonomiskie pamati”

Biznesa ekonomiskie pamati ir integrēts mācību priekšmets, kurā vienlīdz nozīmīgas ir ekonomikas un biznesa zinības, kas savienotas ar prasībām lietot šīs zināšanas, analizējot ekonomiskās parādības un risinot praktiskās dabas problēmas. tas padziļina izpratni par ekonomiskajiem procesiem sabiedrībā, pilnveido priekšstatus par dzīves saimnieciskajām realitātēm, attīsta prasmi pareizi lietot iegūto informāciju, pieņemt pamatotus lēmumus.

Vispārējās vidējās izglītības standartā noteikts priekšmeta mācību mērķis ;

Veicināt sociāli aktīvas un izglītotas personības veidošanos, kas balstoties uz ekonomiskajām likumsakarībām pamatotu izpratni par demokrātiskajā sabiedrībā notiekošajiem ekonomiskajiem un sociālajiem procesiem, spētu pilnvērtīgi, aktīvi iesaistīties un dzīvot mūsu sabiedrībā. (5)

Standartā paredzētais mācību saturs iekļauts 13 tēmās, kas paredzētas apgūt 105 mācību stundās atbilstoši sadalītas 10.-12. klasēs. Standartā paredzētie uzdevumi :

- radīt vispārējai izglītībai atbilstošu priekšstatu par ekonomisko procesu norisi sabiedrībā, pilnveidot skolēnu prasmes pareizi lietot ekonomiskos terminus un jēdzienus;
- radīt iespējas skolēniem sagatavoties dzīvei mūsdienu ekonomiskajos apstākļos, attīstīt spējas analizēt informāciju, pieņemt pamatotus , pārdomātus lēmumus;
- radīt iespējas attīstīt un pilnveidot integrētās un vispārējās prasmes :
 - prasmi strādāt ar informāciju;
 - pētnieciskā darba prasmes;
 - sadarbības un komunikācijas prasmes;
 - argumentēšanas prasmes;
 - projektēšanas prasmes;
 - uzņēmību un uzdrīkstēšanos;
 - vispārējās intelektuālās prasmes.

Standartā noteiktas arī vērtēšanas formas un kārtība.

Vērtēšanas formas :

- rakstveida – mutvārdu,
- individuāli grupā.
- *Vērtēšanas kārtība :*
- Ikdienas vērtēšanai tiek rekomendēts izmantot argumentētus pārspriedumus vai esejas, kurās skolēns pauž savu viedokli par aktuālajiem jautājumiem.
- Katras tēmas noslēgumā var tikt organizēta rakstiski ieskaite vai tests, lai pārbaudītu skolēnu zināšanas un izpratni par jēdzieniem un terminoloģiju.
- Semestrī skolēnam vēlams uzrakstīt 1-2 rakstiskus darbus, aizstāvot savu viedokli par doto ekonomisko problēmu.
- Semestrī jāizstrādā viens projekta darbs vai referāts par skolotāja brīvi izvēlētu tematu. Labākajiem skolēniem ieteicams piedalīties skolēnu zinātniski pētniecisko darbu izstrādāšanā.
- Izvēles eksāmens rakstiskā formā kursa beigās.

Skolēnu sasniegumu vērtēšanā izmanto 10 ballu skalu un vērtējumus „ieskaitīts” un „neieskaitīts”. Kritērijus vērtējuma „ieskaitīts” saņemšanai izstrādā pats skolotājs.

Vērtējumā jāņem vērā skolēnu prasme atlasīt faktus un tos interpretēt , prasme formulēt, aizstāvēt un pamatot savu viedokli, uzmanība un tolerance, aktivitāte, ieinteresētība, spēja

panākt kompromisu, lēmumu pieņemšanas prasmes, sadarbības prasmes, grupu darba kopējais rezultāts, kopējā viedokļa pieņemšana un aizstāvēšana.

Saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas 2001.gada 22.augusta rīkojumu nr.469 vispārējās izglītības standarts biznesa ekonomiskajos pamatos vidusskolās ir jāievieš ar 2001./2002. m.g.

Vispārējās izglītības standarts mācību priekšmetā „Biznesa ekonomiskie pamati” nosaka skolotāja tiesības organizēt mācību procesu patstāvīgi, t.i. strādāt pēc pašu veidotām mācību programmām, pēc saviem ieskatiem izvēloties standartā paredzētā satura apguves secību un nepieciešamo laiku .

Kā mācību programmās paraugs var tikt izmantota G.Avotiņas sastādītā mācību programma, kas izveidota IZM ISEC redakcijā. Mācību satura plānojums minētajā programmā veidots, sadalot tēmu pa mācību stundām ar konkrētu mācību saturu katrai stundai. katrai stundai doti jēdzieni un to skaidrojumi, skolēnu darbs stundā attiecīgu prasmju veidošanā un stundā izmantojamās metodes. Autore programmā ir norādījusi , ka konkrēts metodes ir piemērojamas noteikta mācību satura apguvei, bet katrs skolotājs var izvēlēties piemērotāko atkarībā no klases spēju līmeņa, skolotāja profesionālās sagatavotības un citiem faktoriem.

ISEC darba grupa ir izstrādājusi jaunu mācību priekšmeta *EKONOMIKA* standartu projektu . Iepriekšējais mācību priekšmeta nosaukums ierosināts nomainīt pret nosaukumu „Ekonomika”, izvirzot galvenos mērķus priekšmeta apgūvē :

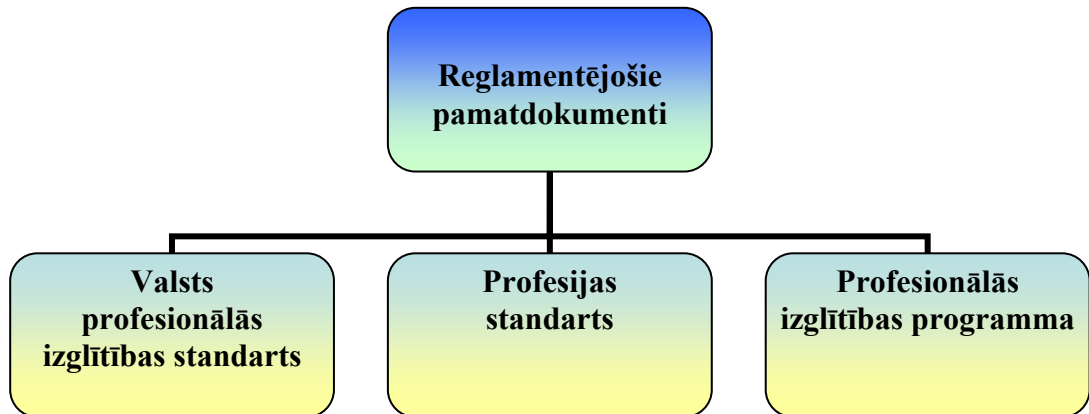
Sekmēt izglītojamā izpratni par ekonomisko procesu norisi sabiedrībā un attīstīt prasmes iesaistīties un praktiski darboties tajos, veidojot karjeru atbilstoši katra spējām, interesēm un sabiedrības attīstības tendencēm. (57)

Skolotājiem apspriešanai dota jaunā mācību priekšmeta „Ekonomika” vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu programma , kā paraugs, kas paredzēta apstiprināt 2008. gadā. Programmā akcentēta izglītojamā praktiskā darbošanās un ikdienas dzīvē sastopamo situāciju analīze, izpratne, lēmumu pieņemšana, karjeras veidošana atbilstoši katra zināšanām un spējām.

Autore, iepazinusies ar šo paraugu, to vērtē ļoti pozitīvi un turpmākam darbam pieņemamu un izmantojamu .

Eiropas padomes ieteikumā Vispārējās izglītības posmā jauniešiem jāattīsta astoņas galvenās pamatprasmes. Kā viena no tām minēta **uzņēmējspēju apziņa**. Uzņēmējspēju kompetences veidošanā galvenā loma atvēlama tieši ekonomikas stundām, jo saistot ekonomiskās teorijas apguvi ar praktiskām nodarbībām, jauniešiem vēlām radīt interesi par biznesa veidošanu un tā vietu un lomu tautsaimniecībā.(58)

2.4. Profesionālās izglītības saturu reglamentējošie pamatdokumenti

2.1. att. Profesionālās izglītības saturu reglamentējošie dokumenti

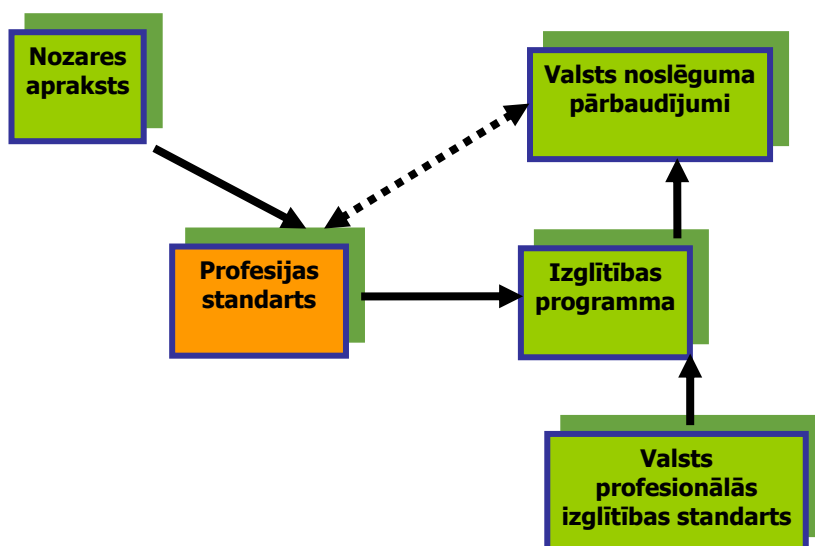
- valsts profesionālās izglītības standarts;
- profesijas standarts;
- profesionālās izglītības programma (2, 22. pants)

Valsts profesionālās izglītības standarti , kā rakstīts „Profesionālās izglītības likumā” (2,23.pants) nosaka - valsts arodizglītības standarts , valsts profesionālās vidējās izglītības standarts un valsts pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības standarts - atbilstoši izglītības pakāpei nosaka :

- izglītības programmu stratēģiskos mērķus;
- obligāto izglītības saturu;
- iegūtās izglītības vērtēšanas pamatprincipus un kārtību.

Valsts profesionālās izglītības standartus izstrādā Izglītības un zinātnes ministrija, un tos apstiprina Ministru kabinets.

Profesiju standarts - nosaka profesionālās kvalifikācijas pamatprasības, kā arī attiecīgas specifiskās prasības, kas nepieciešamas galveno darbu veikšanai attiecīgajā profesijā. Profesiju standartus nosaka speciālie likumi vai Ministru kabineta noteikumi. Profesiju standartus var noteikt arī likumā vai Ministru kabineta noteikumos pilnvarotās personas. To izstrādi organizē Izglītības un zinātnes ministrija sadarbībā ar profesionālās izglītības padomi. (2,24.pants)

2.2. att. Profesijas standarta nozīme izglītības programmas izstrādē

Profesiju standartu izmanto:

- Izglītības programmu izstrādē
- Izglītības programmu izvērtēšanā
- Europass dokumentu aizpildīšanā
- Studentu informēšanai par darbam nepieciešamajām prasmēm
- Amatu aprakstu izstrādē
- Darba interviju sagatavošanā
- Darbinieku atbilstības novērtēšanā
- Studentu vai darbinieku pašnovērtēšanā

Profesionālās izglītības programma - profesionālo izglītību reglamentējošs dokuments, kas atbilstoši attiecīgās izglītības pakāpes valsts profesionālās izglītības standartam nosaka :

- profesionālās izglītības programmas uzdevumus;
- profesionālās izglītības programmas saturu;
- profesionālās izglītības programmas īstenošanas plānu
- prasības attiecībā uz iepriekš iegūto izglītību;
 - profesionālās izglītības programmas īstenošanai nepieciešamo personālu, finansu un materiālos līdzekļus.

Profesionālās izglītības programmu izstrādā izglītības iestāde, saskaņojot ar tās dibinātāju. (2,25.pants)

Profesionālās izglītības programmas atkarībā no iegūstamās izglītības iedalāmas šādi :

- 1) profesionālās pamatizglītības programmas;
- 2) arodizglītības programmas
- 3) profesionālās vidējās izglītības programmas;
- 4) pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmas;
- 5) profesionālās tālākizglītības programmas [2,26.pants]

Profesionālās izglītības programma sastāv no :

- ✓ titullapas;
- ✓ programmas apraksta;
- ✓ programmas īstenošanas plāna, kurā ir : mācību plāns, mācību procesa grafiks ;
- ✓ mācību priekšmetu programmām;
- ✓ prakses programmām, programmas īstenošanai nepieciešamajiem materiālajiem līdzekļiem;
- ✓ pedagogu kvalifikācijas apraksta un finansu aprēķina par apmaksājamajām stundām.

Profesionālās izglītības programmu īstenošanas ilgumu un apjomu reglamentē izglītības un zinātnes ministrijas 2001. gada 17. septembra instrukcija nr.9.

Profesionālās izglītības programmas īstenošanas ilgums klātienē profesionālās izglītības iestādēs :

- profesionālās pamatizglītības ieguves ilgums – ne vairāk kā divi gadi;
- arodizglītības ieguves ilgums – divi vai trīs gadi;
- profesionālās vidējās izglītības ieguves ilgums pēc pamatizglītības ieguves – trīs līdz četri gadi, pēc arodizglītības ieguves – viens līdz divi gadi;
- pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības ilgums – divi līdz trīs gadi.

Profesionālās izglītības programmas apguvi noslēdz kvalifikācijas eksāmeni un citi valsts profesionālās izglītības standartā noteiktie valsts pārbaudījumi.

Profesionālās izglītības programmas licencējamas , profesionālās izglītības iestādes un izglītības programmas akreditējamas un reģistrējamas izglītības programmu un profesionālās izglītības iestāžu reģistros izglītības likumā noteiktajā kārtībā.

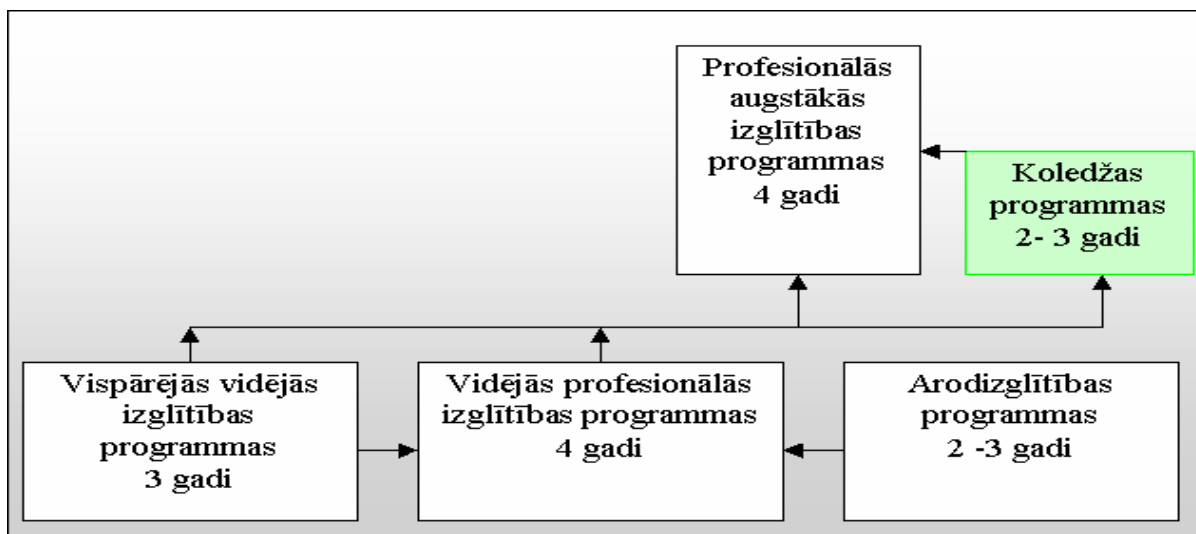
Izglītības iestāde ir tiesīga īstenot tikai licencētās profesionālās izglītības programmas.

Tikai akreditētās profesionālās tālākizglītības programmas ir tiesīgas likumā noteiktajā kārtībā pretendēt uz valsts finansējumu.

Likums pieņemts 1999. gada 10. jūnijā.

3. IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS SPECIFIKA PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS SISTĒMĀ

3.1. Profesionālā izglītība Latvijā.

3.1. att. Profesionālās izglītības struktūra

Latvijas izglītības sistēmā sākotnējā profesionālā izglītība ietver profesionālo pamatizglītību, arodizglītību, vidējo profesionālo un 1.līmeņa augstāko izglītību (3.1.att.).

Profesionālā izglītība ir viens no trim izglītības veidiem Latvijas izglītības sistēmā. Tās uzdevums ir radīt iespējas izglītības turpināšanai pēc pamatskolas vai vidusskolas pabeigšanas, lai apgūtu sākotnējo profesionālo kvalifikāciju, attīstītu spējas profesionālai tālākizglītībai, iegūtu tiesības izglītības turpināšanai augstākajā izglītības pakāpē. (18,59.lpp.) Profesionālo vidējo izglītību var apgūt arodskolās un arodvidusskolās. Arodskolas īsteno profesionālās pamatizglītības programmas ar mācību ilgumu līdz 3 gadiem un arodizglītības programmas ar mācību ilgumu no 2 – 3 gadiem. Atšķirība starp abām programmām ir tāda, ka profesionālās pamatizglītības programmas ir orientētas uz tādu profesionālo sagatavotību, kas dod iespēju veikt ļoti vienkāršus, 1. kvalifikācijas līmenim atbilstošus darba uzdevumus. Savukārt arodizglītības programmas ir orientētas uz 2. kvalifikācijas līmenim nepieciešamo zināšanu un prasmju apguvi. Arodizglītības programmu apguve dod tiesības turpināt izglītību profesionālajās vidējās izglītības programmās vai turpināt izglītību izlīdzinošajā vispārējās vidējās izglītības kursā (ilgums 1 gads) – tādējādi iegūstot tiesības studēt augstākās pakāpes izglītības programmās. (18,169.lpp.)

Profesionālās izglītības un nodarbinātības politika ir neatņemama valsts ekonomiskās un sociālās politikas sastāvdaļa un ir cieši saistīta ar darba tirgus stāvokļa izmaiņām.

Profesionālās izglītības jomā ES mērķi pamatā ir vērsti uz izglītības kvalitātes paaugstināšanu.

Valsts mērķi un uzdevumi profesionālās izglītības un nodarbinātības jomā ir izvirzīti atbilstoši ES izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem 2005. līdz 2010. gadam un pielāgojas Lisabonas nodarbinātības scenārijam „No cīņas uz bezdarbu līdz ekonomiski neaktīvo resursu aktivizēšanai”, kas ir izstrādāts laika periodam līdz 2015. gadam. (56)

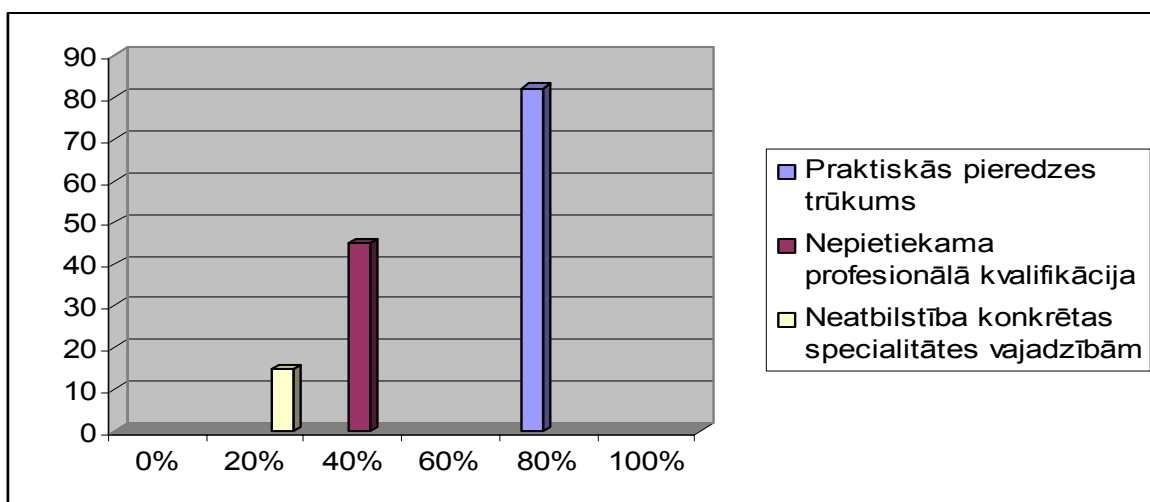
Profesionālās izglītības *ilgtermiņa* mērķis ir izveidot tādu profesionālā izglītības sistēmu, kas pietiekami elastīgi piemērojas tirgus ekonomikas prasībām, veicina nodarbinātību, atbilst cilvēkresursu attīstības konceptuālajām nostādnēm Eiropas Savienībā un veicina konkurētspējīga darbaspēka sagatavošanu Eiropas Savienības mērogā. (59)

Profesionālās izglītības atbilstību darba tirgus prasībām nav iespējams nodrošināt bez darba devēju atbalsta un līdzdalības. Pēdējos gados darba devēji arvien aktīvāk piedalās profesionālās izglītības procesa īstenošanā. Darba devēji ir tie, kuri dzīvē novērtē absolventu zināšanas, taču viņu prasības reizēm, lasot sludinājumus ir nepamatoti augstas, piemēram, sludinājumi liecina, ka tie vēlas iegūt jaunu speciālistu jau ar pieredzi. Tādēļ dzīvē bieži izveidojas „apburtais loks”, jaunais speciālists nevar atrast darbu, bet pieredzi viņš nevar iegūt, jo viņam nav darba.

Šodien darba devēji sagaida, lai jaunie speciālisti :

- prastu saskatīt, formulēt un risināt problēmas;
- spētu būt elastīgi, adaptēties jaunos, neierastos apstākļos;
- spētu sadarboties, veidot un uzturēt attiecības ar citiem;
- būtu gatavi izrādīt iniciatīvu un uzņemties atbildību;
- nemitīgi pilnveidotu savas profesionālās spējas un prasmes.

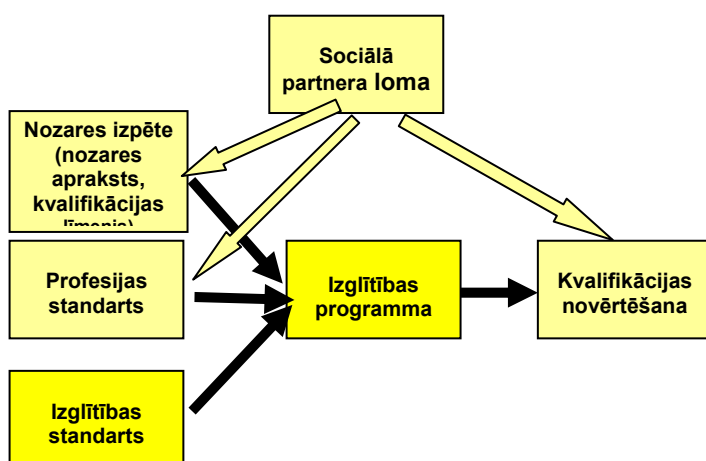
Darba devēji ir tie, kas saņem profesionālās sistēmas absolventus, un no šo cilvēku profesionālās sagatavotības veidojas priekšstats par sistēmu kopumā. Autore, izmantojot avotu (62) izveidojusi tabulu, kurā redzams, kādas problēmas uzņēmumos rada jaunajiem speciālistiem. (Attēls 3.2.)

3.2. att. Iemesli, kas rada jauno speciālistu nodarbinātības problēmas uzņēmumā

Ir uzsākts darbs pie profesiju standartu uzlabošanas, un tas nav iespējams bez darba devēju līdzdalības, tas aptver visu nepieciešamo informāciju par darba tirgus prasībām pret attiecīgās profesijas pārstāvjiem. (60)

Ir svarīgi ņemt vērā darba devēju viedokli strādājot pie profesiju standartu, izglītības programmu uzlabošanas, jo darba devēji, sadarbības partneri ir tie, kam nepieciešami jaunie speciālisti. Autore, pamatojoties uz Rankas arodividusskolas un sociālo partneru sadarbību pie profesionālo izglītības programmu uzlabošanas izveidojusi attēlu (3.3 att.) kur redzama sociālā partnera loma izglītības programmu uzlabošanā.

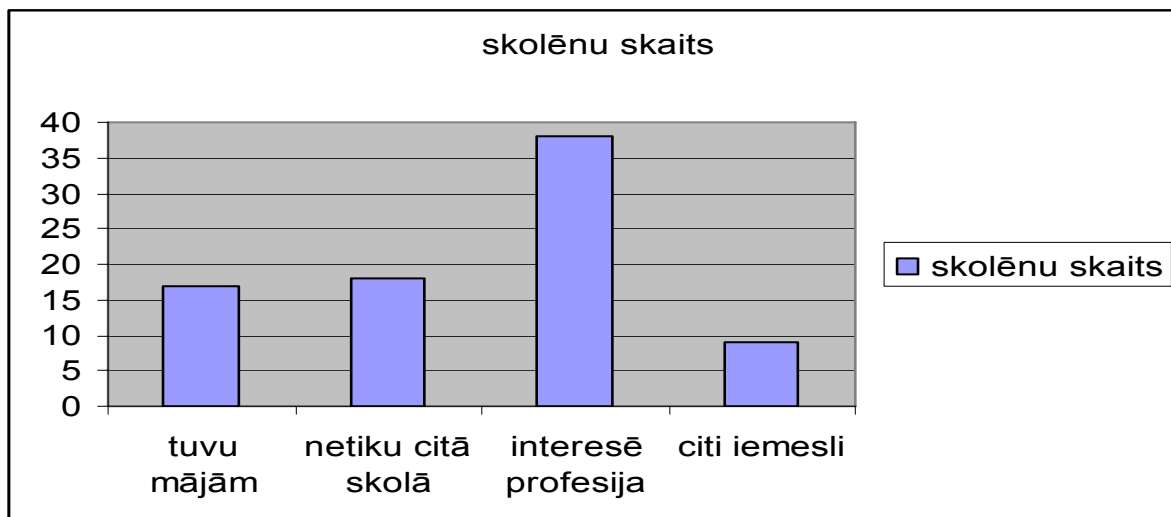
3.3. att. Sociālā partnera loma izglītības standartu un programmu uzlabošanā

2006. gadā RTU Liepājas filiāles 3.kursa audzēkņi E.Krauze, A.Rudzīte, I.Brazdauska, E.Kalns, K.Saldeniece, H.Jaunzeme, I.Rugēvica, U.Reinfeldē izstrādāja SVID analīzi profesionālai vidusskolai Latvijā: (44)

SVID analīze profesionālai vidusskolai Latvijā:

Stiprās puses	Iespējas
▪ Paralēli vidējai izglītībai var apgūt profesiju ▪ Stipendija ▪ Sadarbība ar līdzīga profila skolām ārzemēs ▪ Praktiskās mācības ▪ Datorzāles, bibliotēka, mācību līdzekļi ▪ Dienesta viesnīca ▪ Bezmaksas autostāvvietā ▪ Ēdināšanas serviss ▪ Profesionāli skolotāji ▪ Plaša specialitāšu izvēle ▪ Interese izglītība ▪ Iespējama līdzdalība projektos	▪ skolas atpazīstamība un popularitāte reģionā ▪ Sadarbība ar uzņēmējiem ▪ Līdzekļu piesaiste ▪ Izglītības programmu uzlabošana ▪ Jaunu izglītības programmu izstrādāšana ▪ valsts atbalsts profesionālai izglītībai ▪
Vājās puses	Draudi
▪ Atsevišķās specialitātēs trūkst mācību literatūras ▪ Nav sporta laukumu, trūkst sporta inventāra ▪ Skolas ēka sen nav remontēta	▪ Demogrāfiskā situācija valstī ▪ Mācību spēku aizplūšana uz labāk apmaksātām darba vietām ▪ Skolēnu izglītības līmeņa pazemināšanās ▪ Konkurence ▪ Audzēkņu emigrācija darba un mācību nolūkos ▪ Izmaiņas likumdošanā

Nereti absolvējot pamatskolu, profesionālās izglītības iestādēs iestājas apgūt profesiju audzēkņi ar ļoti zemām priekšzināšanām vispārīglītojošajos mācību priekšmetos, kas traucē apgūt kvalitatīvi izvēlēto kvalifikāciju. Veicot aptauju pirmo kursu audzēkņiem, redzam, kādas atbildes tie sniedz uz jautājumu: „Kāpēc es tālāk izglītībai izvēlējos tieši šo skolu?„. Izmantojot avotu (62) autore izveidojusi attēlu 3.4.

3.4.att. Aptaujas rezultāti par mācību iestādes izvēli

Devīto klašu absolventi bieži ir neziņā kādā virzienā doties tālākizglītoties, jo bieži trūkst informācijas par iespējam apgūt profesiju. Autore min piemērus saistībā ar Rankas AVS veikto profesionālo orientāciju. Arodvidusskola īsteno Eiropas Sociālā fonda projektu „Profesionālās orientācijas un karjeras izvēles pasākumi Rankas arodvidusskolā”. Tā īstenošanā iesaistās pedagogi un izglītojamie. Ik dienu apmeklē 3 līdz 4 skolas Gulbenes, Madonas, Alūksnes, Cēsu, Valmieras rajonos. Skolēniem tiek demonstrēta videofilma par dzīvi skolā un par šeit apgūstamajām profesijām. Veicot aptauju skolā, konstatēts, ka liels skaits izglītojamo tepat Gulbenes rajonā dzīvojošo izglītojamo nezina kādas profesijas var apgūt rajonā esošajās arodvidusskolās, tās ir divas: Jaungulbenes AVS, Rankas AVS.

Pirmā kursa izglītojamie veiktajā aptaujā sacīja, ka viņiem ir nepieciešamas papildus nodarbības, kas palīdzētu un atbalstītu nodarbības iepriekš nepietiekami apgūtās mācību vielas apguvei.

Problēmas rodas ne tikai tad, kad pamatskolas beidzēji izvēlas profesiju. Visai bieži tad, kas jaunieši iesaistās darba tirgū, viņi konstatē savu vēlmju un iespēju neatbilstību tam, ko prasa darba tirgus vai gaida darba devējs.(18,5.lpp.)

Profesionālās vidējās izglītības, arodizglītības un profesionālās pamatizglītības programmu īstenošanas ilgumu un apjomu reglamentē izglītības ministrijas 2001. gada 17 septembra instrukcija Nr.9. Instrukcijā norādīts programmu minimālai apjoms stundās, mācību ilgums gados.

3.2. tabula

Profesionālās vidējās izglītības, arodizglītības un profesionālās pamatizglītības programmas īstenošanas ilgums un apjoms klātienē

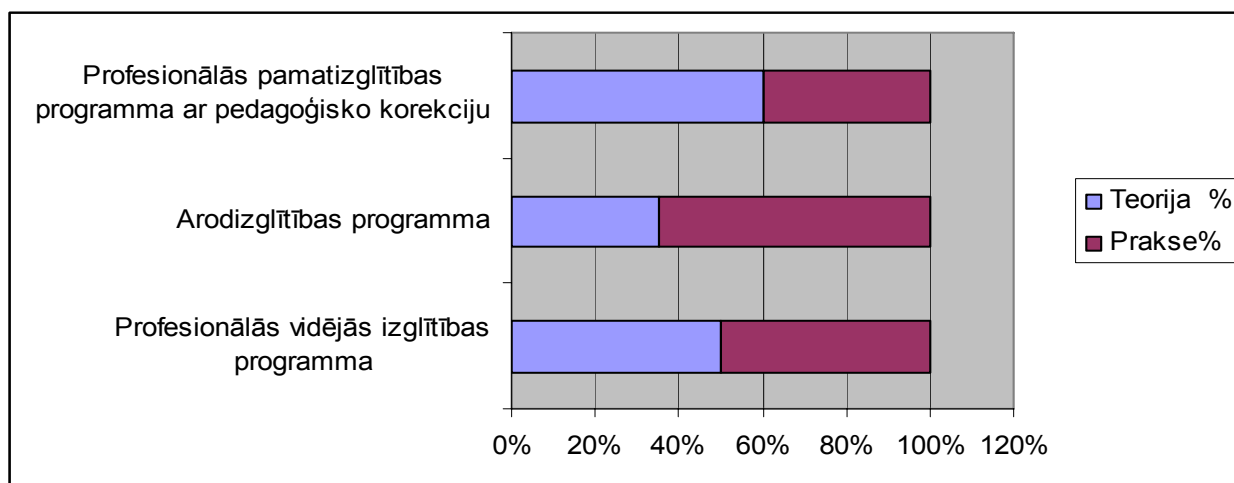
Programma un iegūstamās kvalifikācijas līmenis	Mācību ilgums (gados)	Programmas minimālais apjoms (stundās)
Profesionālās vidējās izglītības programma – 3. kvalifikācijas līmenis	4	5760
Arodizglītības programma – 2. kvalifikācijas līmenis	3	4230
Profesionālās pamatizglītības programma ar pedagoģisko korekciju - 1. kvalifikācijas līmenis	2	2760

3.3. tabula

Prakses un teorijas kontaktstundu attiecība katrā izglītības programmā.

Profesionālās izglītības programma	Teorija %	Prakse %
Profesionālās vidējās izglītības programma	50	50
Arodizglītības programma	35	65
Profesionālās pamatizglītības programma ar pedagoģisko korekciju	60	40

Autore izmantojot avotu (62) izveidojusi attēlu par teorijas un prakses nodarbību procentuālo sadalījumu katras izglītības programmas īstenošanā

3.5 att. Teorijas un prakses stundu sadalījums Rankas arodvidusskolā

Vidējās profesionālajās un arodizglītības programmās 60% no teorijas stundām jābūt vispārīzglītojošiem mācību priekšmetiem un 40 % - profesionālajiem priekšmetiem.

Profesionālās pamatizglītības programmās ar pedagoģisko korekciju 65 % no teorijas stundām jābūt vispārīzglītojošiem mācību priekšmetiem un 35 % - profesionālie mācību priekšmeti. Profesijas apguvei nepieciešamie vispārīzglītojošie priekšmeti biznesa angļu valoda un sports ir iekļaujami profesionālo mācību priekšmetu sarakstā.

3.2. „Biznesa ekonomisko pamatu” mācību priekšmeta mācību saturs un tā saistība ar profesionālajiem mācību priekšmetiem

„Biznesa ekonomiskie pamati” vidusskolā ir integrēts mācību priekšmets, kurā vienlīdz nozīmīgas ir ekonomikas un biznesa zinības, kas savienotas ar prasībām lietot šīs zināšanas, realizējot ekonomiskās parādības un risinot dabas problēmas.(5,3. pants) Tas turpina jauniešu socializācijas procesu – padziļina izpratni par ekonomiskajiem procesiem sabiedrībā, pilnveido priekšstatus par saimnieciskām realitātēm, attīsta prasmes pieņemt ekonomiski pamatotus lēmumus.

Vispārējās vidējās izglītības standartā noteikts mācību priekšmeta mērķis : veicināt sociāli aktīvas un izglītotas sabiedrības veidošanos, kas, balstoties un izpratni par demokrātiskā sabiedrībā notiekošajiem ekonomiskajiem un sociālajiem procesiem , spētu pilnvērtīgi, aktīvi iesaistīties un dzīvot mūsu sabiedrībā .(5,4.pants)

Standartā paredzētais mācību saturs ietverts 13 tēmās, tas paredzēts 171 mācību stundām, atbilstoši priekšmeta izglītības programmai profesionālās vidējās izglītības programmas īstenošanā.

Vidusskolēnam jāattīsta un jāpilnveido gan integrētās , gan vispārējās prasmes.

„Biznesa ekonomiskie pamati „ ir obligāts mācību priekšmets profesionālajās un arodvidusskolās. Stundu skaits noteikts atkarībā no mācību programmas satura un iegūstamās kvalifikācijas, tās var paredzēt īstenojot izglītības programmu 1,2,3 vai 4. kursā.

Mācību priekšmets ir cieši saistīts ar profesionālajiem mācību priekšmetiem katrā no apgūstamajām izglītības programmām.

3.3. Mācību programmu analīze un uzlabošana Rankas arodvidusskolā

Profesionālās izglītības programma ir profesionālo izglītību reglamentējošs dokuments, kas atbilstoši attiecīgās izglītības pakāpes valsts profesionālās izglītības standartam un profesiju standartam nosaka :

- profesionālās izglītības programmas uzdevumus;
- profesionālās izglītības programmas īstenošanas plānu;
- prasības attiecībā uz iepriekš iegūto izglītību;
- profesionālās izglītības programmas īstenošanai nepieciešamo personālu, finanšu un materiālos līdzekļus.

Profesionālās izglītības programmu izstrādā izglītības iestāde, saskaņojot ar tās dibinātāju.(2,25.pants)

Profesionālās izglītības programmas noformējumam jāatbilst IZM izstrādātajiem noteikumiem. (izm pic 2004.g.04.06. rīk. Nr.42)

Tā sastāv no :

- titullapas;
- programmas apraksta;
- programmas īstenošanas plāna, kas sastāv no mācību plāna un mācību procesa grafika;
- mācību priekšmetu programmām;
- prakses programmām;
- programmu īstenošanai nepieciešamajiem līdzekļiem;
- pedagogu kvalifikācijas apraksta;
- finanšu aprēķina apmaksājamām stundām.

Rankas arodvidusskola atrodas Gulbenes rajonā. Tā atrodas 45 km no rajona centra - Gulbene , 28 km no Smiltenes, bet no galvaspilsētas - 150 km . Skolai ir laba satiksme ar autobusiem, kas dodas Rīgas , Madonas, Valmieras virzienā.

Rankas arodvidusskola dibināta 1923. gada 18.jūnijā, tā atradās Rankas pilī un to sākotnēji uzturēja Mazsaimniecību veicināšanas biedrība un Rankas lauksaimniecības biedrība.

Sākumā tā darbojās kā mājturības skola. Skolas pārzine M. Beņjamina raksta : „, Skolas mērķis – sagatavot sievieti praktiskai dzīvei, sniedzot viņai vajadzīgās zināšanas mājturībā, saimniecības vadīšanā un sabiedriskā zinātnē. (8,183.lpp.)

Par cik skola atrodas vietā, ko ieskauj ļoti daudz mežu, tā līdz 1962. gadam nesa Rankas meža skolas vārdu, bet 1962. gadā no pārdēvēja par arodvidusskolu.

Savā pastāvēšanas laikā tā ir sagatavojusi dažādu arodu speciālistus. Visvairāk ir sagatavoti speciālisti, kuru darba profesija saistīta ar meža stādīšanu, kopšanu, izstrādi. Profesionāli tehniskās izglītības sistēma allaž attīstījusies atbilstoši laika prasībām, ko nosaka valsts ekonomika. Mainoties ekonomiskajai sistēmai Latvijā , pieprasījums pēc ar meža darbiem saistītajiem speciālistiem strauji samazinājās, tā no 2004. gada mežkopja

specialitātes programmās netika nokomplektētas izglītojamo grupas, 2006. gadā notika pēdējais meža kopēju izlaidums.

Rankas arodvidusskolā tiek piedāvātas piecas licencētas, akreditētas sekojošas izglītības programmas:

 „Kokizstrādājumu izgatavošana”. Apmācības laiks 4 gadi. Tiek iegūta kvalifikācija „Būvizstrādājumu galdnieks”, kas izgatavo, montē, uzstāda dažāda veida konstrukciju koka izstrādājumus - kāpnes, logu un durvju blokus, kā arī veic koka būvizstrādājumu remonta un atjaunošanas darbus. Būvizstrādājumu galdnieks patstāvīgi plāno un organizē uzdevuma izpildi, pieņem pasūtījumus, konsultē, izstrādā skices, sagatavo izstrādājuma kalkulāciju.

Izglītojamie iegūst diplomu par vidējo profesionālo izglītību.

 „Galdniecības izstrādājumi” - mācību laiks 3 gadi. Tiek iegūta kvalifikācija „Galdnieks”.

 „Galdniecības izstrādājumi”, – mācību laiks 2 gadi. Tiek iegūta kvalifikācija „Galdnieka palīgs”

 „Ēdināšanas serviss” - mācību laiks 3 gadi. Tiek iegūta kvalifikācija „Pavārs”. Ir ēdināšanas uzņēmuma darbinieks, kas novērtē pārtikas produktu kvalitāti, veic to pirmapstrādi, prot rīkoties ar ēdināšanas uzņēmuma aprīkojumu, gatavo un noformē ēdienus, zina atskaites un uzskaites pamatus, strādā komandā.

Iegūst apliecību par 2. līmeņa arodizglītību.

 „Ēdināšanas serviss” - mācību laiks 2 gadi. Tiek iegūta kvalifikācija „Pavāra palīgs”.

Ieskatoties skolas vēsturē, jau skolas darbības sākumā mācību programma paredzēja sniegt vajadzīgās zināšanas mājturībā, saimniecības vadīšanā un sabiedriskā zinātnē. Laika gaitā saimnieciskās vadīšanas priekšmetu nosaukumi mainījies. Līdz 2000. gadam izglītības programmās bija mācību priekšmets „Saimniekošanas mācība”. Šā mācību priekšmeta mācību programma bija vairāk saistīta ar mācīšanos pareizi saimniekot un veikt aprēķinus attīstītas lauksaimnieciskās darbības apstākļos Latvijā. Šobrīd zinātni par pareizu saimniekošanu arodskolā apgūst „Biznesa ekonomisko pamatu” mācību priekšmetā. Priekšmeta nosaukumu nosaka skolas izstrādātā izglītības programma. Mācību programmas uzdevums - padziļināt audzēkņu vispārējo kompetences līmeni saimniekojot brīvā tirgus ekonomiskajos apstākļos.

Rankas arodividusskola profesionālās vidējās izglītības programmas „**Kokizstrādājumu izgatavošana**” īstenošanu uzsāka 2006. gadā, kas dod iespēju izglītojamajiem reizē ar profesionālo izglītību iegūt vidējo vispārējo izglītību.

Rodas jautājums : „Kāpēc arodividusskola vidējās profesionālās izglītības programmas īstenošanu uzsāka tikai tagad?”

Arodskolā vienmēr ir bijusi iespēja mācīties gribošajiem vidējo izglītību iegūt mācoties vakarskolā. Šogad Rankas konsultpunktā vidējo izglītību apgūst 114 izglītojamie. Galvenokārt tie ir Rankas arodskolas audzēkņi, bet ir arī tādi, kas strādā, bet vidējo izglītību turpina iegūt mācoties vakarskolā.

Sakarā ar sliktu demogrāfisko situāciju Latvijā , izglītojamo skaits skolās ir strauji samazinājies , līdz ar to samazinājies to audzēkņu skaits, kas vēlas mācīties vidējās profesionālajās izglītības iestādēs. Devīto klašu absolventu sekmju līmenis ir zems, par to liecina ne tikai publikācijas avīzēs , bet arī autores apkopotie pētījuma dati par to, ar kādu vidējo atestāta atzīmi izglītojamie uzsāk mācības arodskolā (1.0.attēls)

Izglītības programmas „**Kokizstrādājumu izgatavošana**” īstenošanā „Biznesa ekonomisko pamatu” apguvei paredzētas 171 stunda. Mācību priekšmeta apguve pēc programmas paredzēta 3. kursā, jo pēc šī mācību kursa apguves izglītojamie kārto noslēguma pārbaudījumu priekšmetā. 192 stundas mācību programmā paredzētas mācību priekšmeta „Komercedarbība galdniecībā” apguvei, kas īstenojamas 3. un 4. kursā. Mācību programmas saturs abos apgūstamajos mācību priekšmetos ir līdzīgs, otrajā – vairāk saistās ar apgūstamo profesiju .

Īstenojot izglītības programmu un iegūstot 2. kvalifikācijas līmeņa arodizglītību, mācību priekšmeta „Biznesa ekonomisko pamatu” apguvei programmā attiecīgi paredzētas:

izglītības programmās :

- Ēdināšanas serviss - 84 stundas
- Galdniecības izstrādājumi - 92 stundas.

Arodskolā jau trešo gadu īsteno pamata profesionālo 1. kvalifikācijas līmeņa izglītību, kas dod iespēju tiem audzēkņiem, kuri devīto klasi beiguši ar liecību un nav ieguvuši pamata izglītību, to iegūt mācoties izglītības programmās:

- 1) „Ēdināšanas serviss” iegūstot kvalifikāciju „Pavāra palīgs” ;
- 2) „Galdniecības izstrādājumi” iegūstot kvalifikāciju „Galdnieka palīgs”

reizē iegūstot arī pamatizglītību.

Īstenojot šīs izglītības programmas „ Biznesa ekonomisko pamatu” mācību priekšmeta apguvei „Ēdināšanas servisa „ programmā ar kvalifikāciju „Pavāra palīgs” ir paredzētas 30 stundas , bet otrajā šāda pat līmeņa programmā šim mācību priekšmetam nav

paredzēta neviena stunda. Šīs izglītības programmas īstenošanas otrajā mācību gadā izglītojamie apgūst mācību priekšmetu „Komercedarbība galdniecībā” 50 stundu apjomā, kur mācību programmā ir paredzētas tēmas :

- ✓ Uzņēmējdarbība (jēdziens, finansēšana, kredīti 6 stundas;
- ✓ Cena, tās veidošanās, ietekmējošie faktori 4 stundas;
- ✓ Nodokļi Latvijā 4 stundas;
- ✓ Mārketings un reklāma 2 stundas.

Tiem izglītojamajiem, kuri apgūst pamata profesionālo izglītību 2 gadus, iegūstot tikai kvalifikāciju kā „palīgs „ir iespēja turpināt mācības izglītības programmā ar augstāku kvalifikācijas līmeni, un mācoties vakarskolā iegūt vidējo vispārējo izglītību.

Lai gan mācību ilgums atsevišķās programmās ir vienāds un beidzot skolu iegūtās kvalifikācijas līmenis un izglītības dokuments, ko saņem izglītojamie arī ir vienādi , stundu skaits katrai izglītības programmai „Biznesa ekonomisko pamatu” mācību priekšmetā ir atšķirīgs (skat . 3.6. tabulu).

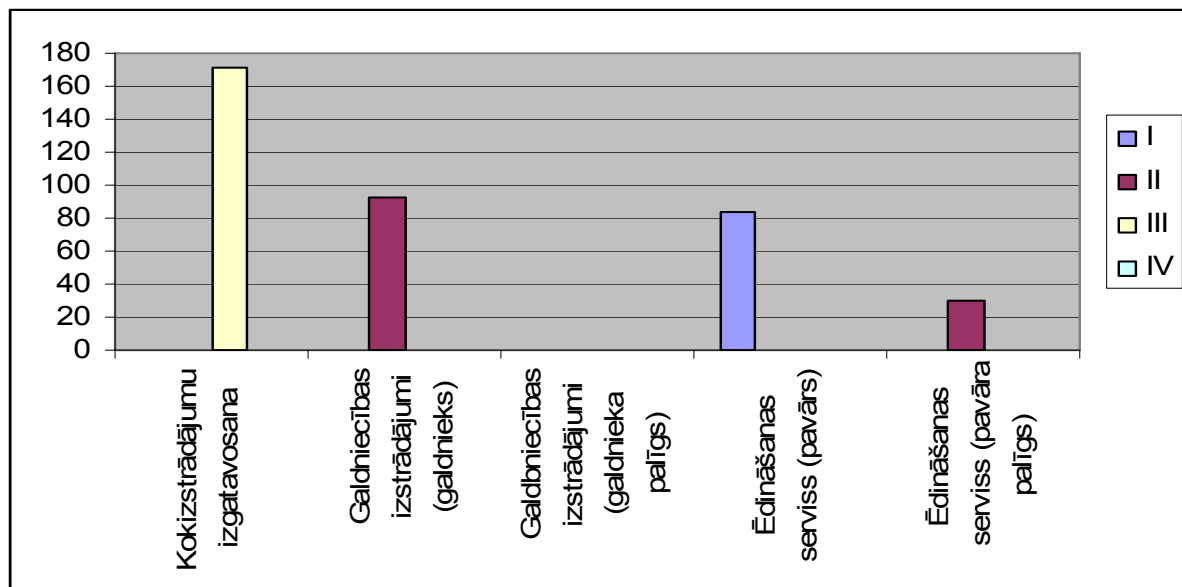
Autore , analizējot reglamentējošo dokumentus , konstatēja, ka mainīgajam stundu skaitam katrā programmā nav nekāda izskaidrojama pamatojuma.

3.6. tabula

Mācība priekšmeta „ Biznesa ekonomiskie pamati” stundu sadalījums pa izglītības programmām

Izglītības programma	Iegūstamā izglītība	Mācību ilgums	Stundas kopā	Tai skaitā		
				Patstāvīgie darbi	teorija	Praktiskie darbi
Kokizstrādājumu izgatavošana	Vidējā profesionālā	4	171	20	141	10
Ēdināšanas serviss	Arodizglītības	3	84	-	72	12
Ēdināšanas serviss	Pamata	2	30	-	30	-
Galdniecības izstrādājumu	Arodizglītības	3	92	-	80	12
Galdniecības izstrādājumu		2	-	-	-	-

Mācību priekšmetu programmas apguves sadalījums pa mācību gadiem katrā izglītības programmā ir atšķirīgs. Tā apguves laikus parāda autores sastādītā Biznesa ekonomisko pamatu mācību priekšmeta īstenošanas grafiks atsevišķās programmās pa mācību gadiem (attēls 3.5.)

3.5. att. „Biznesa ekonomisko pamatu” stundu skaita sadalījums pa mācību gadiem

„Biznesa ekonomisko pamati” izglītības programmā „Ēdināšanas serviss”, tiek mācīti 1. kursā, bet izglītības programmā „Galdniecības izstrādājumi”, šī priekšmeta apguve paredzēta 2. kursā. Tie izglītojamie, kas Biznesa ekonomiskos pamatus apgūst 2. kursā, vakarskolā mācās 11. klasē, kur šī priekšmeta apguvei ir plānotas 105 stundas. Tas nozīmē, ka tiem izglītojamajiem, kuri reizē ar profesionālās izglītības apguvi, vidējo izglītību iegūst mācoties vakarskolā mācību priekšmeta apgūst 232 stundu apjomā, kas sastādās:

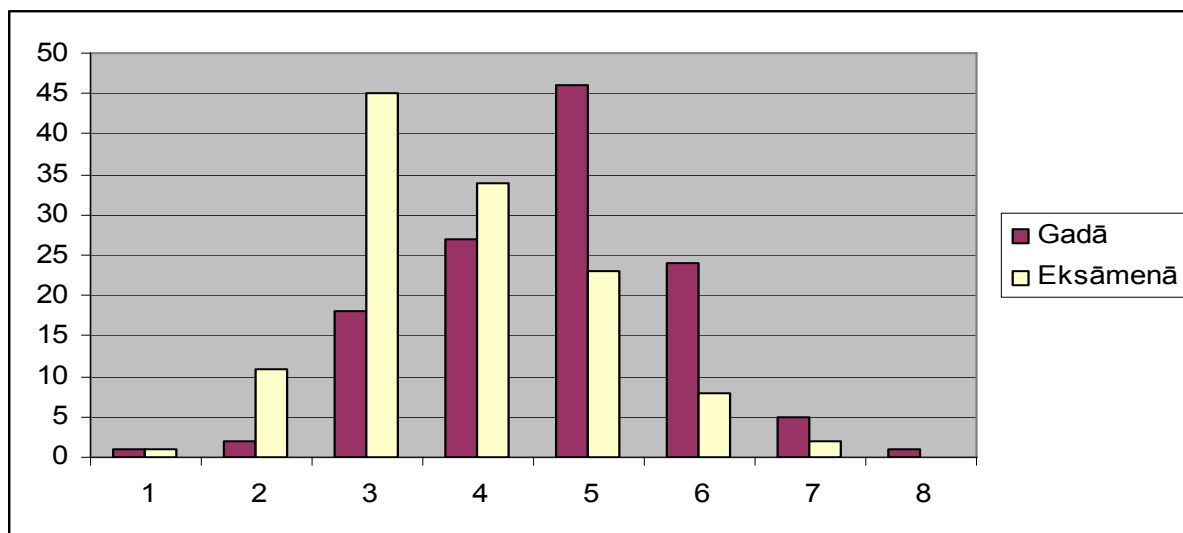
- 35 stundas mācības vakarskolā 10. klasē;
- 92 stundas apgūstot profesionālo izglītību 2. kursā;
- 105 stundas mācības vakarskolā 11. klasē.

Ja izglītojamais mācību priekšmetu apguvis tik lielu stundu skaitu, tad vajadzētu būt labām zināšanām mācību priekšmetā un labiem rezultātiem kārtojot eksāmenu 11. klasē. Tomēr daļa izglītojamo neizvēlas kārtot šo eksāmenu, kas ir arī saistīts ar viņu vajajām zināšanām matemātikas priekšmetā.

Autore uzskata, ka labāk būtu „Biznesa ekonomikas pamatu” mācību priekšmeta apguvi pārcelt programmā uz 2. mācību kursu, jo salīdzinot zināšanu līmeni starp tiem, kas šo priekšmetu mācās pirmajā kursā ar tiem, kas to dara otrajā kursā, zināšanu vērtējums ir augstāks. Tas saistās ar to, ka izglītojamie ir vairāk pieauguši, vecākajosursos mācību

motivācija ir augstāka, lielāka izpratni par ekonomiku kā neatņemamu dzīves sastāvdaļu, par tās procesiem, attīstību, ietekmi uz personīgo labklājību un izaugsmi.

Autore, izmantojot Rankas AVS un Gulbenes rajona skolu nepublicētos materiālus ir apkopojusi 2005./2006. mācību gada mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati”, mācību gada noslēguma un centralizētā eksāmena rezultātus Gulbenes rajonā, salīdzinājusi tos ar Rankas arodvidusskolas izglītojamo darba rezultātiem.

3.7. att. Eksāmena rezultāta un gada vērtējuma salīdzinājums

Kopā rajonā eksāmenu mācību priekšmetā kārtoja 124 izglītojamie, vidējais vērtējums rajonā gadā 5,71 balles, eksāmenā 4,87 balles, Rankas arodvidusskolā eksāmenu kārtoja 19 izglītojamie, iegūstot vidējo vērtējumu eksāmenā 5,05 balles. Šie ir zemi rādītāji. Grūtības sagādāja otrajā daļā risināmie uzdevumi. Autore uzskata, ka eksāmenā sastādītie uzdevumi bija ar diezgan grūti, jo to atrisināšana grūtības radīja izglītojamajiem, kas mācījās komercklasē, kur šī priekšmeta apguvei ir iedalīts lielāks stundu skaits. Rajonā iegūtais augstākais vērtējums eksāmenā ir 8 balles, ko ieguva 2 izglītojamie.

Profesionālās vidējās izglītības programmās mācību plānā ir noteikts stundu skaits teorijas apguvei un praktisko mācību darbu veikšanai. Praktisko darbu stundās, ja grupā izglītojamo skaits ir lielāks par 25 - grupa tiek dalīta divās pusgrupās. Mācību plānā arī paredzētas patstāvīgā darba stundas mācību priekšmetā.

Patstāvīgā darba stundās skolēni mācās, patstāvīgi strādājot ar informācijas avotiem atrast sev nepieciešamo informāciju, izmantot mācību stundās praktisko darbu veikšanai, radoši sevi apliecināt rakstot pārspriedumus par attiecīgu apgūstamo mācību tēmu.

Mācību prakses sadalītas visa gada garumā (piemēram, programmā „Kokizstrādājumu izgatavošana”) teorijas stundas ir no mācību gada sākuma, tad notiek praktiskās nodarbības. Pēc praktiskām mācībām turpinās teorijas stundas.

Stādot izglītības programmu, stundu skaits nedēļā tiek plānots, vadoties pēc mācību stundu skaita gadā un pieļaujamās mācību slodzes nedēļā. Jāņem vērā profesionālās izglītības programmu apguves specifika :

- Nodarbības notiek par stundu pāriem (2x40 minūtes);
- Mācību gada laikā katrā pusgadā vairākas nedēļas tiek plānotas praktiskām nodarbībām.

Mācību programmā „Kokizstrādājumu izgatavošana „ Biznesa ekonomisko pamatu” mācību priekšmetā patstāvīgo darbu veikšanai paredzētas gadā kopā 20 stundas, sadalījumā pa tēmām :

- Darbs, darbaspēka tirgus, darba samaksa - 4 stundas;
- Nodokļi - 4 stundas;
- Ekonomiskā stabilitāte - 2 stundas;
- Latvijas ekonomiskās problēmas un perspektīvas - 8 stundas;
- Starptautiskās ekonomiskās attiecības - 2 stundas.

Izglītības programmā „ Kokizstrādājumu izgatavošana „ mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati „ apguve saistās ar mācību priekšmeta „Komercdarbība galdniecībā”, apguvi, kas paredzēta 3. kursā - 48 stundas un 4. kursā - 154 stundas.

Mācību priekšmetā „Biznesa ekonomiskie pamati” 3. kursā iegūtās zināšanas mācību priekšmetā atsevišķās tēmās tiek atkārtotas un nostiprinātas mācoties 3. un 4. kursā mācību priekšmetu „Komercdarbība galdniecībā”. Autore apkopo apgūstamās tēmas (stundu skaitu) abos mācību priekšmetos , kas ir iekļautas abu mācību priekšmetu izglītības programmās: [3.7. tabula]

3.7. tabula

Vienādo tēmu stundu skaita sadalījums izglītības programmā „Kokizstrādājumu izgatavošana”

Tēma	Stundu skaits katrā mācību priekšmetā	
	Biznesa ekonomiskie pamati	Komercdarbība galdniecībā
1. Tirgus, pieprasījums, piedāvājums, tirgus cena	12	11
2.. Uzņēmējdarbība, tās finansēšanas avoti	18	44
3. Mārketinga pamati	6	22
4.Grāmatvedība un uzskaitē	8	20
5. Darbaspēks un darba samaksa	15	12
6. Nodokļi	14	12

Mācību satura plānojums minētajā programmā veidots sadalot tēmu pa mācību stundām ar konkrētu saturu. Autore norādījusi, kādas konkrētās metodes piemērojamas noteiktas mācību vielas satura apguvei, katrs skolotājs var izvēlēties piemērotāko atkarībā no klases spēju līmeņa, skolotāja profesionālās sagatavotības un citiem ietekmējošiem faktoriem.

Kā negatīvs moments arodskolu izglītības programmās ir praktisko apmācību sadalījums gada laikā. Praktisko apmācību stundas tiek sadalītas pa visu mācību gadu, tas traucē teorijas mācību stundu apguvi. Radītie pārtraukumi (sakarā ar praktiskām nodarbībām) teorijas apgūvē, izglītojamajiem apgrūtina mācību vielas apguvi.

Nevienu izglītības programmu nekad nevajag uzskatīt par galīgo variantu. Būtībā jebkura programma ir pagaidu dokuments, kurš ir nemitīgi jāuzlabo.

Tāpat izglītības un mācību programmas novērtēšana nebeidzas ar programmas īstenošanu. Dialogam starp programmas izmantotājiem - pedagogiem un izglītojamajiem - un izglītības programmas radītājiem ir jāturpinās. (34,278.lpp.)

Katra skola pati izstrādā profesionālās un arodizglītības programmas, mācību plānus, to saturs ir atšķirīgs katrā arodskolā.

Mūsu ekonomiskajos apstākļos, izglītojamajiem pieaug prasības pēc arvien jaunām zināšanām, kas palīdzētu viņiem vieglāk atrast savu vietu sabiedrībā. Bet skolas tagad ir kļuvušas daudz atvērtākas, skolā ir lielāka izglītojamo dažādība. Ir vairāk skolēnu, kuriem ir fiziski trūkumi, ir uzvedības problēmas un mācību problēmas. Skolotājiem jāstrādā ar šādiem izglītojamajiem. Šī problēma ir aktuāla arī autores aprakstītajā arodvidusskolā. Lai izglītojamie varētu apgūt nepieciešamās zināšanas, tiek strādāts pie izglītības programmu pilnveides.

Rankas arodvidusskola īsteno divus Eiropas Sociālā fonda projektus, kuru ietvaros tiks uzlabotas izglītības programmas „Kokizstrādājumu izgatavošana” un „Ēdināšanas serviss”.

Izglītības programmu pilnveide nepieciešama, lai izglītojamie sekmīgi apgūtu mācību vielu un nokārtotu centralizētos eksāmenus atbilstoši Valsts vidējās izglītības un profesionālās izglītības profesiju standartiem.

3.4. Mācību līdzekļu analīze

Plānojot izglītības programmu, ir jādomā par sešām galvenajām resursu jomām – materiāliem, iekārtām, telpām, personālu, laiku un izmaksām. Vairums oficiālo izglītības programmu dod mācību grāmatu sarakstu, bet parasti nebilst ne vārda par citiem nepieciešamajiem resursiem. Taču, kad nonākam līdz izglītības programmas īstenošanai,

precīzs priekšstats par nepieciešamajiem resursiem var izrādīties tas izšķirošais faktors, kas noteiks programmas veiksmi vai neveiksmi. (34,213.lpp.)

Viens no galvenajiem faktoriem, kas ļauj veiksmīgi ieviest jauninājumus izglītības programmās, ir programmām atbilstoši un kvalitatīvi mācību materiāli, pietiekama materiāli tehniskā bāze.

Vadoties pēc Valsts vidējās izglītības standarta mācību priekšmetā „Biznesa ekonomiskie pamati” mācību vielas apguvei ir pieejami vairāki mācību līdzekļi :

Mācību grāmatas :

M.Siņicins *Biznesa ekonomiskie pamati*;

J.Birzniece, D.Vilne *Ekonomika*;

Autoru kolektīvs *Mazā biznesa kurss*;

A.Kumerdanka *Biznesa ekonomiskie pamati*

V.Krieviņš *Mājsaimniecības ekonomika*.

Darba burtnīcas :

M. Siņicins *Darba burtnīca biznesa ekonomiskajos pamatos*;

I. Jorņina *Ekonomika. Darba burtnīca vidusskolēniem*

I. Jorņina *Darba burtnīca vidusskolēniem biznesa; ekonomiskajos pamatos*

Junior Achievement Latvia *Darba burtnīca biznesa ekonomiskajos pamatos vidusskolām*.

Mācību vielas struktūra katrā grāmatā ir atšķirīga.

M.Siņicina grāmatā Biznesa ekonomiskie pamati mācību viela apkopota desmit nodaļās, kas savkārt sīkāk sadalīta paragrāfos. Katras nodaļas sākumā autors sniedz priekšstatu par to, kādi jautājumi tiks aplūkoti nākamajos paragrāfos. Tad paragrāfos seko vielas izklāsts, kam nobeigumā ir kontroljautājumi un uzdevumi. Pārbaudes jautājumi un uzdevumi sastādīti sākot ar vieglākiem, pārejot uz sarežģītākiem. Zinātniskās atziņas un likumsakarības izteikti vienkāršā, piemēriem skaidrojošā valodā. Jēdzieni un svešvārdi izskaidroti ekonomikas terminu vārdnīcā grāmatas beigās. Grāmatā viela apkopota pārskatāmi, ko papildina zīmējumi, kas atbilst mācību vielas saturam, rosina izglītojamajiem interesi par apgūstamo vielu.

Grāmatu papildina Darba burtnīca, kurā arī ir uzdevumi atbilstoši grāmatā apkopotajai mācību vielai. Ļoti pozitīvs vērtējums, ka darba burtnīcā katras nodaļas sākumā ir uzrādītas standarta prasības, galvenie jēdzieni un likumsakarības, par kurām skolēns iegūst priekšstatus un zināšanas attiecīgajā nodaļā. Uzdevumi viegli pārskatāmi, labs izvietojums, sarežģītības pakāpe – no vienkāršākā uz sarežģītāko.

J.Birzniece, D.Vilne Ekonomika - mācību grāmata sadalīta nodaļās. Grāmatas malās ir skaidrojumi par attiecīgā lappusē apgūstamiem jēdzieniem. Mācību grāmatā nav uzdevumu, vingrinājumu, katras nodaļas beigās ir tēmas kopsavilkums. Noformējums nepārskatāms, grūti koncentrēties uz apgūstamo vielu. Grāmatā nav apskatītas visas standartā paredzamās apgūstamās tēmas. Grāmatas beigās ir pielikumi.

Autoru kolektīva grāmatā Mazā biznesa kurss - mācību viela apkopota septiņās nodaļās. Grāmatā nav ietverta visa pēc Valsts izglītības standarta paredzētā apgūstamā mācību viela mācību priekšmetā Biznesa ekonomiskie pamati. Nav mācību materiāla par apgūstamām tēmām: nauda, darba resursi, IKP, starptautiskās ekonomiskās attiecības. Grāmatā plaši aptverta mācību viela par vadīšanu, nodokļiem, lietvedību. Mācību viela sadalīta apakšnodaļās, īss, saprotams saturs skaidrojums. Katras nodaļas beigās jautājumi, vingrinājumi, uzdevumi. Grāmata mācību priekšmeta apguvei nav izmantojama pilnīgi.

Airas Kumerdankas grāmata Biznesa ekonomiskie pamati izdota 2007. gadā. Grāmatā mācību viela apkopota 13 nodaļās. Grāmatā plašs vielas izklāsts, viegli saprotams uztverams. Katrā nodaļā izcelti apgūstamie jēdzieni. Patīk audzēkņiem mācību vielas skaidrojumam izmantotās tabulas. Grāmatas veidošanā par pamatu izmantotas ekonomikas pasniedzēju V.Bikses un M.Siņicina mācību grāmatas.

V.Krieviņš Mājsaimniecības ekonomika - paredzēta kā eksperimentālā mācību grāmata 7 – 12. klasei, un kas ir kā palīgs ekonomikas stundās. Grāmatā mācību saturs vairāk saistīts ar patērētāja jēdziena apguvi un skaidrojumiem.

Mācību metodes un skaidrojumi apkopoti, autoru kolektīva Veronikas Bikses vadībā, sastādītajā grāmatā „Ekonomikas pamatprincipi. aktīvās mācību metodes. Skolotāja grāmata „Grāmatā nav aptvertas visas priekšmeta standartā paredzētās tēmas, taču ir labs metodiskais nodrošinājums skolotājiem, kuri ir iesācēji priekšmeta mācīšanā.

Skolotājiem labs materiāls mācību vielas skaidrošanai ir Veronikas Bikses sastādītā grāmata „Ekonomikas pamatjēdzienu mācīšanas struktūra”, un no angļu valodas tulkotā un Latvijas Universitātes 2. līmeņa Profesionālās augstākās izglītības studiju programmas „Vidusskolas ekonomikas skolotājs, novērtētā grāmata „Biznesa ekonomiskie pamati. Ekonomikas pamatjautājumus palīdz izprast piemēru analīze.”

Mācību vielas nostiprināšanai un praktisko uzdevumu risināšanai tiek piedāvātas I.Jorniņas un M.Siņicina izstrādātās un sastādītās darba burtnīcas. Skolotāja izmanto šīs darba burtnīcas mācību priekšmeta stundās, skolēnu patstāvīgajās nodarbībās mācību vielas nostiprināšanai.

Skolotāja darbu atvieglo plašais izmantojamais literatūras klāsts. Ir arī daudz citu grāmatu, kur pasmelties idejas kontroluzdevumu sastādīšanā, ieskaīšu sagatavošanā.

Analizējot piedāvāto mācību literatūru mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati” apguvei, autore secina, ka piedāvātās literatūras klāts ir ļoti plašs, kas izmantojams vielas apguvei izglītojamajiem atkarībā no viņu mācību vielas uztveres spējām.

Par cik „Biznesa ekonomisko pamatu” apguve arodskolā ir diezgan cieši saistīta ar profesionālajiem mācību priekšmetiem, skolotāji sastāda uzdevumus, kas saistīti ar apgūstamo kvalifikāciju.

Īstenojot Eiropas Sociālā fonda projektus:

„Arodizglītības programmas „Ēdināšanas serviss” mācību priekšmetu un prakšu programmu satura uzlabošana un mācību metodisko materiālu izstrāde Rankas arodvidusskolā” un

„Profesionālās vidējās izglītības programmas „Kokizstrādājumu izgatavošana” mācību priekšmetu un prakšu programmu satura uzlabošana un mācību metodisko materiālu izstrāde Rankas arodvidusskolā”, lai skolotājiem būtu vieglāk strādāt pie mācību programmu īstenošanas ar izglītojamiem ar dažādiem uztveres līmeņiem, strādās pie mācību metodisko materiālu izstrādes (skolēna darba burtnīcas, praktiskie darbi, testi, pārbaudes darbi, kodoskopa materiāli, CD materiāli).

Mācību procesā priekšmeta apguvei var tikt izmantoti datori. Maz ir tādu pedagogu, kuri šaubītos par datora izmantošanas mācību vielas apguvei nepieciešamību. Interesanti veidotas mācību programmas var radīt interesi skolēniem par mācību vielu un nodrošināt izglītojamajam daudz tīra mācību laika.

Mācību priekšmetā „Biznesa ekonomiskie pamati” ir labs materiāli tehniskais nodrošinājums, atsevišķu priekšmeta tēmu apguvei, pārbaudes darbu veikšanai tiek izmantoti datori.

4. PILNVEIDOTĀS MĀCĪBU PROGRAMMAS

Rankas arodvidusskolā mācību priekšmeta “ Biznesa ekonomisko pamatu” mācību programmas pilnveidotas :

- Vienā vidējās profesionālajā izglītības programmā „Kokizstrādājumu izgatavošana” (pielikums Nr.3);
- Divās arodizglītības programmās : „ Ēdināšanas serviss” un „ Galdniecības izstrādājumi „ (pielikumi nr. 1,2).

Programmu pilnveidošanā kā reglamentējošie dokumenti izmantoti :

- Norādījumu profesionālās izglītības programmu noformējumam, kas apstiprināti ar Izglītības un zinātnes ministrijas Profesionālās izglītības centra 2004. gada 4. jūnija rīkojumu Nr.42 (pielikums nr.4);
- Profesijas standarts (pielikums Nr.5);
- Valsts vidējās izglītības standarts priekšmetā „ Biznesa ekonomiskie pamati”(pielikums 6);
- Arodskolas izglītības programmas „ Ēdināšanas serviss”,(pielikums nr.7), „ Galdniecības izstrādājumi” (pielikums nr. 8) , kurās norādīts mācību priekšmeta stundu skaits un to sadalījums ;
- Vidējās profesionālās izglītības programma „Kokizstrādājumu izgatavošana ” (pielikums nr.9), kurā norādīts mācību priekšmeta stundu skaits un to sadalījums .

4.1. tabula

Mācību priekšmeta „Biznesa ekonomiskie pamati” stundu skaita sadalījums pa izglītības programmām Rankas arodvidusskolā

Izglītības programma	Iegūstamā izglītība	Mācību ilgums (gadi)	Kontaktstundas			Patstāvīgie darbi	Kopā stundas
			Teorija	Praktiskie darbi	kopā		
Kokizstrādājumu izgatavošana	Vidējā profesionālā	4 gadi	141	10	151	20	171
Galdniecības izstrādājumi	Profesionālā	3 gadi	68	12	80	12	92
Ēdināšanas serviss	Profesionālā	3 gadi	80	12	92	0	92

Programmas izstrādē un noformēšanā izmantota jaunā IZM Profesionālās izglītības centra izstrādātā veidlapa. Programmā sadalītas stundu tēmas, apakštēmas –

stundu skaits katras apakštēmas apguvei, norādīts stundu skaits teorijā, praktiskajos darbos, patstāvīgajos darbos, pārbaudes veids. Programmā pēc instrukcijas tiek norādīts katras tēmas apguves taksonomijas līmenis :

- 1 - priekšstats;
- 2 - izpratne;
- 3 - pielietošana.

4.2 tabula

Izglītības programmu stundu sadalījums pa tēmām „Biznesa ekonomiskajos pamatos”

N.p k.	Tēmu nosaukumi	<i>Izglītības programmu nosaukumi</i>								
		Ēdināšanas serviss			Galdniecības izstrādājumi			Kokizstrādājumu izgatavošana		
		Teorija	Praktiskie darbi	Patsāvīgais darbs	Teorija	Praktiskie darbi	Patsāvīgais darbs	Teorija	Praktiskie darbi	Patsāvīgais darbs
1.	Ekonomika un tās būtība	12	2		6			16	1	
2	Tirgus pieprasījums, piedāvājums, tirgus cena	7	2		6	2		12		
3	Uzņēmējdarbība, tās finansēšanas avoti	13	2		7	2		16	2	
4	Konkurence, tās formas	4			2			4		
5	Mārketing	4			4			6		
6	Grāmatvedība, tās mērķi un uzdevumi	4			4	2		7	1	
7	Darbs, darba spēka tirgus, darba samaksa	9	2		4	2		9	2	4
8	Nauda un finanšu iestādes	7	2		6	2		18	1	
9	Nodokļi	10			8	1		9	1	4
10	Valdības loma jauktajā ekonomikā	3	2		7		4	9	1	
11	Ekonomiskā stabilitāte	2			2		2	4		2
12	Latvijas ekonomiskās problēmas un perspektīvas	3			5		4	10		8
13	Starptautiskās ekonomiskās attiecības	2			4	1	2	9		
14	Biznesa plānošana							5	1	
15	Vielas atkārtojums un kursa noslēgums				3			7		
	KOPĀ	80	12		68	12	12	141	10	20

Mācību programmā ir uzrādīts pēc kuru tēmu apguves ir paredzētas ieskaites.

Autore ir izstrādājusi vērtēšanas kritērijus mācību priekšmetā „Biznesa ekonomiskie pamati” (pielikums nr.10).

Arodskolās izglītojamajiem vērtējums tiek izlikts katru mēnesi. Vērtējums tiek izmantots kā kritērijs izglītojamo stipendijas apmēra noteikšanai.

Arodizglītības programmās zināms stundu skaits tiek paredzēts plānotiem patstāvīgiem darbiem. Lai izglītojamiem būtu vieglāk izvēlēties patstāvīgā darba tēmas, autore ir izstrādājusi patstāvīgā darba tēmu sarakstu (pielikums nr.11).

Izglītības programmu uzlabošanā notiek sadarbība ar darba devējiem (sociālajiem partneriem). Ņemot vērā sadarbības partneru ieteikumus tika veiktas izmaiņas izglītības programmā „Ēdināšanas serviss” un „Kokizstrādājumu izgatavošana”.

Skolas vadība katru gadu rīko tikšanās ar uzņēmējiem, kuri nodrošina ar darba vietām daļu un izlaiduma kursu izglītojamo.

„ Biznesa ekonomisko pamatu „ un „Komerccarbība galdniecībā,, un profesionālo mācību priekšmetu ietvaros tiek organizēti :

- Izstādes – specialitāšu reklamēšanas konkursi (pavāriem - ēdienu izstādes, to prezentācijas; galdniekiem - galdniecības izstrādājumu izstādes, profesijas prezentācija, skolas reklāma)
- Tikšanās ar Latvijas siera kluba pārstāvjiem, pavāru asociāciju .
- Katram pasākumam tiek izstrādāts pasākumu plāns , afišas, ielūgumi.
- Izstādes – degustācijas organizēšana kopā ar uzņēmējiem.

Svarīgs nosacījums izglītības programmas kvalitatīvai īstenošanai ir labs materiāli tehniskais un metodiskais nodrošinājums (pielikums nr. 12).

Nevienu izglītības programmu nevar uzskatīt par pilnīgāko un pareizāko variantu. Tai jāpildinveidojas atbilstoši laika prasībām , kādā mēs dzīvojam ,sadarbība starp programmas izmantotājiem – pedagogiem , izglītojamajiem un programmas radītājiem turpinās.

Secinājumi un priekšlikumi

Izstrādājot diplomdarbu autore izpētījusi, veikusi analīzi un secinājusi, kas ir noteicošie faktori izglītības programmu izstrādē un īstenošanā atbilstoši noteiktajiem normatīvajiem dokumentiem.

Par paveikto ir izdarīts kopsavilkums:

1. Mācību procesa pilnveidi ietekmējošie faktori ir: normatīvie un mācību saturu reglamentējošie dokumenti, teorijas, skolēns, skolotājs, vide, nepieciešamie resursi.
2. Mācību procesā skolotājs ir kā palīgs un padomdevējs, bet uzmanības centrā ir skolēns, kuram pašam ir spēja pašam organizēt savu darbu.
3. Mācību metode ir skolotāja un skolēna savstarpēji saistošs darba process, bet skolotājam jāprot izvēlēties attiecīgo mācību metodi, atkarībā no tā ar kāda vecumposma un vielas uztveres izglītojamiem jāstrādā.
4. Arvien lielāku nozīmi iegūst interaktīvās mācību metodes, kas paredz izglītojamo aktīvāku darbību mācību procesā. Kādu mācību metodi izvēlēties nosaka daudzi subjektīvi un objektīvi iemesli.
5. Pozitīvi noskaņotu izglītojamo darbība dod sekmes ikvienā darbā.
6. Profesionālajā izglītībā mācību programmu veidošanā ir zināmas atšķirības salīdzinot ar vidējām vispārējām mācību iestādēm, kas saistīts ar to, ka profesionālā izglītībā liela daļa no mācību stundām ir paredzētas kā praktisko mācību un patstāvīgā darba stundas.
7. „Biznesa ekonomisko pamatu” mācību stundu skaita sadalījums izglītības programmās ar vienādu kvalifikācijas līmeni ir atšķirīgs.
8. „Biznesa ekonomisko pamatu” mācību vielas saturs vidējā profesionālajā kvalifikācijas līmenī integrējas ar mācību priekšmeta „Komercedarbība galdniecībā” mācību vielas saturu atsevišķās mācību tēmās.
9. Pilnveidotās mācību programmas ir ieguvums pašai autorei un izglītojamiem, kuri izvēlēsies kārtot eksāmenu „Biznesa ekonomiskajos pamatos”.

Pamatojoties uz diplomdarbā izanalizēto un secināto, autore sniedz priekšlikumus turpmākai darbībai:

1. Ieviest izmaiņas IZM instrukcijā Nr.9, kas reglamentē vispārīzglītojošo priekšmetu stundu skaitu izglītības programmās, nosakot vienādu stundu skaitu
 - vispārīzglītojošajos priekšmetos visās profesionālajās vidējās izglītības programmās;

➤ vispārizglītošajos priekšmetos visās arodizglītības programmās .

2. Apstiprināt jauno mācību priekšmeta „Ekonomika” nosaukumu un mācību priekšmeta jauno mācību programmas projektu.

3. Skolotājiem strādāt pie mācību metodisko materiālu izstrādes izglītojamiem, ņemot vērā izglītojamo uztveres līmeni , ar dažādu attīstības vai izzināšanas darbības pakāpi .

4. Koordinēt , organizēt un piedalīties IZM un PIAA organizētajās mācību metodisko materiālu prezentācijās un dot iespēju tos saņemt citu skolo skolotājiem.

5. Skolas izglītības programmā „Biznesa ekonomisko pamatu” mācīšanu arodizglītības programmās iekļaut otrajā mācību gadā, kas sakrīt ar vispārizglītojošo izglītību vidējo izglītību apgūstot vakarskolā, kas sekmētu labāku rezultātu sasniegšanu.

6. Vidējā profesionālajā izglītības programmā „Biznesa ekonomisko pamatu” stundas plānot vairāk 3. kursā 2. pusgadā, kad ir mazāk praktisko nodarbību. Tas dotu iespēju centralizētajā eksāmenā gūt labākus rezultātus.

Literatūras saraksts

1. Izglītības likums //Latvijas vēstnesis. – 1995.gada 17. novembris
2. Profesionālās izglītības likums // Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta ziņotājs. – 1333. – Nr. 14.
3. Vispārējās vidējās izglītības standarts.
4. Profesionālās izglītības standarts.
5. Vispārējās vidējās izglītības standarts „Biznesa ekonomiskie pamati”// - R.:ISEC,2001.- 15.lpp.
6. **Avotiņš V., Prikule L., Upmane Z.** Bērnu attīstība mācību un audzināšanas procesā. – R.: Zvaigzne, 1981. – 139. lpp.
7. **Babanskis J.**, Mācību metodes mūsdienu vispārīgajā skolā. – R.: Zvaigzne, 1989. – 199 lpp.
8. **Benjamiņa M.**, Ramkas lauksaimniecības skola. - Mazsaimnieks Nr.11 1924. -183.lpp.
9. Biznesa pamati : Mācību līdzeklis vidusskolām / Junior Achievement of Latvia. – R., RaKa, 1998.
10. Biznesa ekonomiskie pamati. Zinātniskā konsultante V.Bikse.- R.,Zvaigzne ABC , 2005.
11. **Brants K.** Skolas darba metodes/Izglītības Ministrijas mēnešraksts.-1927. –Nr 3-279-283 lpp. ; Nr4 - 373-375 .lpp
12. **Broks A.** Izglītības sistemoloģija - R.aKa , 2000.
13. Ekonomikas pamatprincipi. Aktīvās mācību metodes. Skolotāju rokasgrāmata. Autoru kolektīvs V.Bikses vadībā. Zvaigzne ABC.- R., 1999.
14. Ekonomikas pamatjēdzienu mācīšanas struktūra. Autortiesības pieder Latvijas Universitātes Ekonomikas izglītības centram „Economists”.R.,Kamene, 2000.
15. **Fridmanis I. Volkova K.**, Psiholoģijas zinātne skolotājiem – R., Zvaigzne, 1979. – 282. lpp.
16. **Freidenfelds I.**, Kā izprotamas mācību metodes // Skola un ģimene/1987. -Nr.1 - 8.-9.lpp)
17. Ģimenes enciklopēdija./1.sēj.R.: Galvenā enciklopēdiju redakcija . 1989.- 831. lpp.
18. Karjeras izglītības skolotāja rokasgrāmata. Pīaa Rīga , 2006.

19. **Kolominskis J.** Cilvēks : psiholoģija. – R.: Zvaigzne, 1990. – 220.lpp.
20. **Kumerdanka A.** Biznesa ekonomiskie pamati - R. Turība, 2007.
21. **Knoops H.H.** Pedagoģiskā psiholoģija.// Semināra materiāls, 1997.g. – 8 lpp.
22. **Lasmane S., Milts A., Rubenis A.** Ētika . – R.: Zvaigzne, 1995. – 253.lpp.
23. **Laiveniece D.** Ieskats mācību metodēs// Skolotājs. – 1999. – Nr.1 – 30.– 39.lpp.
24. **Lerners S.** Laimes jaunā psiholoģija. – Solvita, 1995. – 112. lpp.
25. Mācību process klasē. Mācību priekšmetu standarta komponents. – IZM izglītības sistēmas attīstības projekts , 2004.g.
26. **Maslow Abraham H.,** Motivation and Personaty. – Nevw York: Harper E.Row.1954.- 278. pg
27. **Maslo I.** Mācību metodes izglītības iestādē//Skolotājs-1998.- Nr 5.,6.
28. **Maslo I.,** Tilja I. Skolotāju kompetences izpratnes teorija un prakses vienotībā//Skolotājs. – 2002. – Nr.4 - 8.-14. lpp.
29. **Markova A.** Mācīšanās motivācijas veidošana skolēniem .R.:Zvaigzne ABC , 1986.g. - 90 lpp.
30. Mazā biznesa kurss – mācību līdzeklis. Autoru kolektīvs. R.: Jumava , 2002.g.
31. Palīgs pedagogam, PIAA, RaKa 1997, 145.lpp
32. **Paiks G., Selbijs D.** Pasaule ienāk klasē. R.: Vide , 1997. – 197. lpp
33. **Pētersons E.** Vispārīgā didaktika. – Rīga, 1931. – 42 lpp.
34. **Prets D.** Izglītības programmu pilnveide. Pedagoģa rokasgrāmata. R.:Zvaigzne ABC, 2000.g.
35. **Rorbahal.,Ludriksone V.** Mācīt mācīties .// Skolotājs – 1997. –Nr.1- 72. lpp.
36. **Rubana I.M.** Mācīties darot .R.: Raka - 2004.g.
37. **Rudzītis G.** Kā strādāt ar grāmatu. – Jelgava, LLU, 1996 – 19.lpp.
38. **Rudzītis G.** Pašaudzināšana mācību darbā. – Jelgava, LLU, 1996 – 19.lpp.
39. **Rudzītis G.** Izziņas darbības pedagoģiskā vadībā. – Jelgava, LLU, 1986 – 81.lpp.
40. **Rudzītis G.** Vecāko klašu skolēnu un studentu sagatavošana pašizglītībai. – Jelgava, LLU, 1995 – 30.lpp.

41. **Rudzītis G.** Zināšanu uzkrāšana mācību darbā. – Jelgava, LLU, 1994 – 24.lpp.
42. **Rudzītis G.** Gribas un rakstura veidošana mācību darbā un pašizglītībā. Jelgava ; LLU , 1999.g. – 6. lpp.
43. **Siņicins M.** Biznesa ekonomiskie pamati. – R.: RaKa, 2005.g.
44. Skolotāja rokasgrāmata . R.: PIAA , 2006.g. - 169 . lpp
45. Skolotājs Nr.2//PIAC.- R.: IU RaKa, 1997. – 112. lpp.
46. **Stabiņš J.** Skolotāja misija R.; RaKa , 2001. g. – 12,13 lpp.
47. **Špona A.** Audzināšanas teorija un prakse R.: RaKa, 2001.g. - 135 lpp.
48. **Telnere D.** Pedagoģiskās teorijas un mācīšanās process ZPK. 2003.g. materiāli Rēzekne, 57 lpp.
49. **J.Valbis** Skolēna personības attīstība – izglītības virsuzdevums ; R. Apgāds Zvaigzne ABC, 9.-14.lpp.
50. **Zelmenis V.** Īss pedagoģijas kurss. R.:Zvaigzne ABC , 1991.g. - 69-72.lpp
51. **Zelmenis V.** Pedagoģijas pamati . R.: RaKa, 2000 g. - 152 lpp.
52. **Žukovs L.** Ievads pedagoģijā .- R.: RaKa , 1998. – 233 lpp.
53. **Žukovs L.** Ievads pedagoģijā .-R.: RaKa, 1999. - 42.lpp.
54. **Žogla I.** Didaktikas teorētiskie pamati. – RaKa, 2001.
55. **Goze E.** Studiju izvēle. diena. Pielikums karjeras diena . 31.03.2007.
56. **Wallach M.A. Kogan N.,** Models of thinking in young children. – Newyork: Holt, Richart and Winston Inc., 1965. – 372 pg.
57. www.isec.gov.lv.
58. www.esfondi/aktualitates.lv
59. www.google.lv
60. www.pic.lv
61. www.piaa.gov.lv
62. Rankas arodvidusskolas nepublicētie materiāli.